

Jukka Oksa ja Jarno Turunen

**Paikallinen kansalaisverkko
- Oppivan Ylä-Karjalan arviointitutkimus**

**Joensuun yliopisto. Karjalan tutkimuslaitoksen monisteita
University of Joensuu. Karelian Institute. Working Papers
N:o 5/2000**

Julkaisija Joensuun yliopisto, Karjalan tutkimuslaitos
Julkaisusihiteeri osastosihteeri Tuula Nylander
Jakelu Joensuun yliopisto, Karjalan tutkimuslaitos,
PL 111, 80101 Joensuu
Puh. (013) 251 2452, fax (013) 251 2472

ISSN 0781-1969
ISBN 951-708-903-1

Joensuun yliopistopaino
2000

Jukka Oksa ja Jarno Turunen: Paikallinen kansalaisverkko - Oppivan Ylä-Karjalan arviointitutkimus. Joensuun yliopisto.
Karjalan tutkimuslaitoksen monisteita N:o 5/2000.

TIIVISTELMÄ

Oppiva Ylä-Karjala on Nurmeksen, Juuan ja Valtimon alueella toteutettu tietoyhteiskuntahanke, jonka tavoitteina oli ehkäistä alueen syrjäytymistä, luoda uusia innovaatiota, parantaa asukkaiden palveluja ja rakentaa kansalaisten tietoverkko. Tässä raportissa arvioidaan hankkeen yhteiskunnallista merkitystä, vaikutusta ja kokemusten siirrettävyyttä. Hankkeen tuloksia käsitellään projektin osa-alueittain. Kansalaisverkon eri käyttäjäryhmien osallistumista tarkastellaan käyttäjätilastojen ja yksittäisten käyttäjien esittelyn avulla. Raportin lopussa esitetään yleisiä ja yksityiskohtaisia suosituksia.

Oppiva Ylä-Karjala -hanke on menestystarina, josta kuitenkin löytyy myös vähemmän onnistuneita osa-alueita. Projektin vahvuudet ovat ruohonjuuritason kehittämässä: onnistuneessa koulutustoiminnassa ja paikallisen kansalaisverkon luomisessa. Nämä ovat olleet myös projektin toiminnan painopisteitä. Projekti on ennen kaikkea edistänyt seutukunnan asukkaiden tietokoneiden ja -verkkojen käytön valmiuksia. Hankkeessa kehitetyn paikallisen kansalaisverkon vetovoima on tavoittanut laajasti Ylä-Karjalan asukkaita ja valtaosa alueen nuorista on sen käyttäjiä. Heikommin ovat toteutuneet alkuperäiset tavoitteet kuntaverkon kehittämisestä, kouluverkosta, yritysten verkottumisesta ja yhteisestä markkinoinnista tai etätyöpaikoista.

Oppivan Ylä-Karjalan onnistumisen taustalla on kolmenlaisia menestystekijöitä: paikallisten voimavarojen ja tarpeiden taitava yhdistäminen tietoyhteiskuntakehitykseen, riittävä ulkopuolinen rahoitus- ja asiantuntijatuki sekä hankkeen innostunut, sitoutunut ja innovatiivinen toteuttamistapa.

Oppivan Ylä-Karjalan kokemukset voivat tarjota yleisiä periaatteita ja toimintatapoja helpottamaan uusien hankkeiden omaa paikallista oppimista. Sen mallia ei voi sellaisenaan kopioida. Paikalliset voimavarat ja tarpeet on tunnistettava kullakin paikkakunnalla erikseen.

SISÄLTÖ

Tiivistelmä

1. Johdanto	7
1.1. Oppiva Ylä-Karjala	7
1.2. Arvioinnin lähtökohdat	8
1.3. Arvioinnin toteutus	9
2. Hankkeen synty ja toteutus	10
2.1. Projektin organisaatio	10
2.2. Synty	11
2.3. Käynnistyminen ja toteutuksen eri vaiheet	12
2.4. Projektin kulun arviointia	15
3. Projektin eri osa-alueiden tulokset	17
3.1. Kansalaisverkko	18
3.2. Tekniset ratkaisut	25
3.3. Koulutus	27
3.4. Kioskipisteet	30
3.5. Kouluverkko	32
3.6. Kuntaverkko	33
3.7. Yritysverkko	36
3.8. Karelian Netfellows Oy	37
3.9. Markkinointiyksikkö	38
3.10. Projektin työntekijöiden arviot tavoitteiden toteutumisesta	38
3.11. Alkuperäisen suunnitelman tavoitteiden toteutuminen	41
3.12. Yhteenveto osa-alueiden tuloksista	47
4. Verkon eri käyttäjäryhmät	48
4.1. Aktiivikäyttäjät	49
4.2. Myöhäisheränneet	52
4.3. Projektiin kriittisesti suhtautuvat	52
4.4. Esimerkkejä erilaisista käyttäjistä	53
4.5. Ketkä verkko on tavoittanut ja ketä ei	55
4.6. Yhteenveto	57

5. Hankkeen yhteiskunnallinen merkitys	58
5.1. Sosiaaliset innovaatiot	59
5.2. Syrjäytymiskehityksen torjuminen	60
5.3. Kansalaisverkko tiedottamisen, keskustelun ja osallistumisen kanavana	61
5.4. Yritystoiminnan mahdollisuudet	64
5.5. Paikallisuuden merkitys	65
5.6. Yhteenveto	66
6. Kokemusten ja toimintamallien siirrettävyys	67
6.1. Projektin menestystekijät	67
6.2. Siirrettävyyden haasteet	69
7. Johtopäätökset ja suositukset	72
7.1. Yleisiä suosituksia	74
7.2. Yksityiskohtaisia suosituksia	75
7.3. Arviointitutkimuksen merkityksestä	76

1. JOHDANTO

1.1. Oppiva Ylä-Karjala

Pohjois-Karjalan kolme kuntaa, Nurmee, Juuka ja Valtimo muodostavat noin 20 000 asukkaan Ylä-Karjalan. Alue on kärsinyt viime aikoina työpaikkojen vähenemisestä etenkin alkutuotannossa sekä voimakkaasta muuttotappiosta.

Oppiva Ylä-Karjala on Nurmee, Juuan ja Valtimon alueella toteutettu tietoyhteiskuntahanke. Sen tavoitteena oli ehkäistä seutukunnan syrjäytymistä parantamalla alueen tietoyhteiskuntavalmiuksia. Projektin muina tavoitteina oli luoda uusia innovaatioita, kehittää alueen asukkaiden palveluja ja rakentaa kansalaisten paikallinen tietoverkko. Pyrkimyksenä oli myös saada valtakunnalliseen käyttöön yleistettävissä olevaa tietoa ja kokemuksia seutukuntakohtaisesta tietoyhteiskuntavalmiuksien edistämisestä.¹ Hankkeen päärahoittaja oli Suomen itsenäisyyden juhlarahasto Sitra. Muita rahoittajia olivat alueen kunnat, Pohjois-Karjalan koulutuskuntayhtymä, Pohjois-Karjalan TE-keskus ja alueen yritykset.

Kahdessa vuodessa alueelle on rakennettu paikallinen tietoverkko, Ylä-Karjalan kansalaisverkko. Verkko on paikallinen intranet eli sisäinen verkko, jota siihen rekisteröityneet käyttäjät voivat käyttää kotoa, työpaikoilta, kouluilta ja hankkeen pystyttämiltä kioskipisteiltä. Kolmen kunnan noin 30 avointa kioskipistettä mahdollistavat kaikille ilmaisen pääsyn kansalaisverkkoon ja internettiin. Kansalaisverkon yleisiä osia voi lukea internet-selaimella ja verkon kokeilutunnuksella myös ilman rekisteröitymistä.

Oppiva Ylä-Karjala -hanke on lisännyt eri väestöryhmien taitoja osallistua tietoyhteiskuntakehitykseen. Projektin koulutti puolen vuoden työllisyyskurssilla kansalaisverkon tulevat ylläpitäjät ja kouluttajat. Nämä ns. maallikkokouluttajat ovat puolestaan levittäneet tietotekniikan ja kansalaisverkon käytön perustaitoja kaikille halukkaille.

¹ Pohjois-Karjalan koulutuskuntayhtymä (1998). Tietoyhteiskunta ja periferian uudet mahdollisuudet - Ylä-Karjala tietoyhteiskuntaan hanke "Oppiva Ylä-Karjala". Hankesuunnitelma 13.2.1998 (moniste).

1.2. Arvioinnin lähtökohdat

Projekteja arvioitaessa kysytään usein, mikä merkitys arvioinnilla on hankkeelle. Projektien arviointi jäsentää projektissa tehtyjä asioita ja se voi antaa lisätietoa osallisille siitä, miten hankkeessa on onnistuttu ja mitä olisi voitu tehdä toisin. Se pysähdyttää miettimään käytettyjä toimintatapoja, projektille asetettuja tavoitteita ja saavutettuja tuloksia. Arviointi tiivistää kokemuksia ja opetuksia tulevaa päätöksentekoa ja jatkohankkeiden suunnittelua varten. Oppiva Ylä-Karjala -hankkeen arviointitutkimuksen taustalla on projektissa mukana olevien tahojen halu saada lisää tietoa siitä, miten projektissa on onnistuttu. Vaikka hanke jo mielletään monessa mielessä onnistuneeksi, tiedon luotettavuutta haluttiin lisätä teettämällä hankkeesta ulkopuolinen arviointi.

Oppiva Ylä-Karjala -hankkeen arvioinnin tilasi alunperin Oppiva Ylä-Karjala -projekti itse mutta se siirtyi huhtikuussa Suomen itsenäisyyden juhlarahaston rahoittamaksi. Arviointitutkimuksen ovat tehneet Joensuun yliopiston Karjalan tutkimuslaitoksen tutkijat YT Jukka Oksa ja FM Jarno Turunen. Jarno Turunen on vastannut aineiston keräyksestä ja raportin käytännön kirjoittamisesta. Jukka Oksa on osallistunut työn suunnitteluun ja raportin muokkaamiseen.

Oppiva Ylä-Karjala -hankkeen arviointitutkimuksen tavoitteena on arvioida hankkeen yhteiskunnallista merkitystä, vaikutusta ja kokemusten siirrettävyyttä. Erityistä huomiota kiinnitetään eri osallistujatahojen, kuten yrittäjien, kuntien, koulujen ja eri käyttäjäryhmien näkökulmiin. Onnistuneiden tulosten lisäksi tarkastellaan myös vähemmän onnistuneita osa-alueita ja rajoituksia.

Arviointi pyrkii vastaamaan seuraaviin kysymyksiin: Miten projekti on onnistunut? Mitä vaikutuksia projektilla on ollut? Mikä merkitys projektilla on ollut paikallisesti tai yhteiskunnallisesti? Ketkä käyttävät kansalaisverkkoa ja millä tavalla? Onko projektin tulokset siirrettävissä muualle? Mitä esteitä siirrettävyydellä on? Osa kysymyksistä on vaikeita, eikä niihin ole yksinkertaisia ja lopullisia vastauksia.

Oppiva Ylä-Karjala -hankkeen arviointitutkimus käynnistyi aineiston keruulla hankkeen ollessa loppusuoralla. Projektin tuloksia ja vaikutuksia on arvioitu hankkeen päättyessä.

1.3. Arvioinnin toteutus

Arviointi perustuu sekä tutkijoiden tekemiin haastatteluihin ja havaintoihin että projektin itse tuottamaan aineistoon. Arviointiaineisto koostuu seuraavista osista:

- 1) haastattelut (projektin johto, työntekijät, intressitahot ja kohderyhmät) ja sähköpostikeskustelut (koululaisilta ja koulutustilaisuuksien osanottajilta pyydetyt viestit),
- 2) havainnointi (vierailut projektin tilaisuuksissa, käynnit kioskipisteissä, kansalaisverkon keskustelujen seuraaminen),
- 3) Kyläteiltä tiedon valtateille -julkaisu, joka sisältää projektin toiminnan kuvauksen,
- 4) muu projektin tuottama materiaali, ml. projektin työntekijöiden viikkoraportit, ohjausryhmän pöytäkirjat, projektin puolivuotisraportit, käyttäjäseurannat, aineistot hankkeen verkkosivuilla.

Projektin arviointi on aloitettu joulukuussa 1999. Projektin saavuttamia tuloksia arvioidaan projektin päättyessä maaliskuussa 2000. Luonnollisesti projektin pysyvämmät vaikutukset näkyvät kokonaisuudessaan vasta myöhemmin.

Arviointiraportti koostuu seuraavista osista: Aluksi esitellään projektin toteutumisprosessi ja nostetaan esiin toteutumisen kannalta keskeisiä tekijöitä (luku 2). Seuraavaksi pohditaan hankkeen tuloksia osa-alueittain (luku 3). Projektin osa-alueista tunnistetaan ne asiat, joissa on onnistuttu tai joiden osalta on ollut merkittäviä ongelmia. Neljännessä luvussa arvioidaan eri käyttäjäryhmien osallistumista. Hankkeen yhteiskunnallisen merkityksen arvioinnissa (luku 5) tunnistetaan projektissa syntyneitä sosiaalisia innovaatioita ja pohditaan hankkeen merkitystä syrjäytymiskehityksen torjumisessa. Siinä käsitellään myös kansalaisverkon merkitystä uutena keskusteluforumina ja pohditaan yritystoiminnalle avautuneita mahdollisuuksia ja paikallisuuden merkitystä. Lopuksi tarkastellaan projektin kokemusten siirrettävyyttä. Hankkeen keskeisten menestystekijöiden lisäksi keskustellaan kokemusten siirron kriittisistä kohdista.

2. HANKKEEN SYNTY JA TOTEUTUS

Tässä luvussa esitellään ensin projektin organisaatio. Sen jälkeen kerrotaan keskeiset vaiheet hankkeen synnystä, käynnistymisestä ja toteutuksesta. Lopuksi arvioidaan hankkeen toteutumisprosessin kannalta keskeisimpiä asioita.

2.1. Projektin organisaatio

Hankkeen vastuullisena toteuttajaorganisaationa on ollut Nurmeksen oppimiskeskus. Projektin ohjauksesta ja johtamisesta ovat vastanneet ohjausryhmä ja johtoryhmä. Varsinainen toteutus on ollut projektin vetäjien ja työntekijöiden vastuulla. Projektin johtaja on ollut Nurmeksen oppimiskeskuksen rehtori Seppo Laaninen ja projektipäällikkönä on toiminut Ilpo Koskikallio.

Ohjausryhmän tehtävänä on ollut projektin keskeisten tavoitteiden toteutumisen seuraaminen sekä toiminnan ohjaaminen. Ohjausryhmä on vastannut projektin suurista linjoista. Ohjausryhmässä ovat olleet edustettuina Sitra, Juuan ja Valtimon kunnat, Nurmeksen kaupunki, Pohjois-Karjalan liitto (NOKIS), TE-keskus / Nurmeksen työvoimatoimisto, Pohjois-Karjalan koulutuskuntayhtymä, Ylä-Karjalan yrittäjät ja Oppiva Ylä-Karjala -projekti sekä viimeisissä kokouksissa myös Karelian Netfellows Oy. Ohjausryhmä on kokoontunut kuusi kertaa käsittelemään projektin etenemistä ja kulloinkin edessä olevia kysymyksiä.

Johtoryhmän tehtävänä on ollut projektin käytännön toiminnan operatiivinen johtaminen ja budjetin yksityiskohtainen seuranta. Johtoryhmä on kokoontunut tarpeen mukaan. Johtoryhmään ovat kuuluneet Veli Mäkinen Pohjois-Karjalan koulutuskuntayhtymästä, Antti Rainio (31.8.1999 asti) ja Antti Hautamäki (1.8.1999 alkaen) Sitrasta sekä Seppo Laaninen ja Ilpo Koskikallio Oppiva Ylä-Karjala -projektista.²

² Pöytäkirja Oppiva Ylä-Karjala -projektin ohjausryhmän kokouksesta 5.5.1998.

Ohjausryhmä

Ohjausryhmän johtaja Seppo Laaninen, Nurmeksen oppimiskeskus

sihteeri Ilpo Koskikallio, OYK-projekti

tutkimusjohtaja Antti Hautamäki, Sitra

projektipäällikkö Antti Rainio, Sitra (31.8.1999 saakka)

kaupunginjohtaja Pertti Vainionpää, Nurmeksen kaupunki

kunnanjohtaja Pentti Kemppinen, Valtimon kunta

suunnittelusihteeri Leena Mustonen, Juuan kunta

toimistonjohtaja Antero Kaikkonen, Nurmeksen työvoimatoimisto / TE-keskus

projektipäällikkö Satu Ahonen, Pohjois-Karjalan liitto, NOKIS-projekti

suunnittelujohtaja Veli Mäkinen, Pohjois-Karjalan koulutus kuntayhtymä

toimitusjohtaja Erkki Timonen, yrittäjien edustaja

2.2. Synty

Kesällä 1997 ajatus tietoyhteiskuntaprojektista syntyi Hovila-työryhmässä, jossa olivat mukana Ylä-Karjalan kolme kuntaa Juuka, Nurmes ja Valtimo, Itä-Suomen metsäkone- ja maaseutuopetuskeskus ISMEK ja Nurmeksen oppimiskeskus. Hovila-työryhmän tehtävänä oli keksiä uutta käyttöä maatalousoppilaitoksen tiloille. Kun ehdotus siviilipalvelusmiesten koulutuskeskuksesta ei toteutunut, piti kehitellä muita suunnitelmia. Ajatuksen tietoyhteiskuntahankkeesta esitti työryhmässä Ilpo Koskikallio. Samaan aikaan kun Ylä-Karjalassa suunniteltiin tietoyhteiskuntaprojektia, oltiin Suomen itsenäisyyden juhlarahastossa Sitrassa laatimassa uutta kansallista tietoyhteiskuntastrategiaa, jonka yhtenä mahdollisena painopisteenä oli paikallinen tietoyhteiskunta.

Hovila-työryhmässä mukana ollut Veli Mäkinen koulutus kuntayhtymästä oli yhteydessä Sitraan, jonne hankesuunnitelman ensimmäinen versio lähetettiin kesäkuussa 1997. Syksyllä Sitra

ilmaisi olevansa kiinnostunut hankkeesta ja ajatusta kehitettiin edelleen Pohjois-Karjalan koulutuskuntayhtymän toimesta. Pohjois-Karjalan liiton NOKIS-hanke (North Karelia towards Information Society) rahoitti hankkeen valmistelun. Suunnitelman kirjoitti Ilpo Koskikallio. Hankeneuvotteluissa, joissa olivat mukana Satu Ahonen Pohjois-Karjalan liitosta, Veli Mäkinen ja Sitran edustajat, suunnitelmaan tehtiin sisällöllisiä muutoksia. Tavoitteena ollut Lieksan liittäminen mukaan projektiin ei mennyt läpi, koska Sitra ei halunnut laajentaa projektia kolmen kunnan ulkopuolelle. Toinen Sitran haluama muutos oli toivomus kioskipisteiden perustamisesta. Niistä olisi avoin tietoverkkojen käyttömahdollisuus kaikille.³

Kunnat tekivät päätöksen lähteä mukaan projektiin vuodenvaihteessa 1997/1998. Täsmentynyt hankesuunnitelma jätettiin Sitralle helmikuussa 1998. Siinä hanke rajattiin koskemaan Juu-kaa, Nurmesta ja Valtimoa. Kaikkiin Ylä-Karjalan talouksiin lähetettiin kysely tietoverkon käyttöhalukkuudesta. Hakuilmoitukset projektiin valittavan henkilöstön koulutukseen julkaistiin helmikuun lopulla. Sitran hallitus teki 14.3.1998 päätöksen projektin aloittamisesta.⁴

2.3. Käynnistyminen ja toteutuksen eri vaiheet

Projekti käynnistyi ripeästi. Laite- ja ohjelmahankinnat tehtiin alkuvuodesta 1998. Maaliskuussa pidettiin yleisötilaisuudet Juu-assa, Nurmeksessa ja Valtimolla. Projekti alkoi virallisesti 1.4.1998. Ensimmäiselle työvoimakurssille valittiin 21 henkilöä ja sen rahoittivat puoliksi projekti ja Nurmeksen työvoimatoimisto. Koulutuksen tavoitteina oli antaa kurssilaisille valmiudet verkon hallinnointiin ja käyttäjäkoulutukseen. Matti Hakomäki toimi pääkouluttajana, lisäksi kouluttajina olivat Ilpo Koskikallio ja Roman Popov. Kolmen kunnan atk-vastaavien ja kuntien koulutoimen kanssa käytiin neuvotteluja. Yrittäjille tehtiin kysely internetin käytöstä ja palveluista huhtikuussa.⁵

³ Ilpo Koskikallion ja Seppo Laanisen haastattelu 16.12.1999.

⁴ Oppiva Ylä-Karjala (1999). Projektin eteneminen. <<http://unk.pkky.fi/tapahtumat.asp>>, 30.12.1999.

⁵ Ilpo Koskikallion ja Seppo Laanisen haastattelu 16.12.1999.

Projektin aloitusseminaari järjestettiin toukokuussa. Juuassa, Nurmeksessa ja Valtimolla pidettiin koulutustilaisuudet kunnan viranhaltijoille ja työntekijöille. Ensimmäiset kioskipisteet avattiin elokuussa 1998. Aluksi valtaosa kioskipisteiden käytöstä oli internet-surffailua ja kansalaisverkon käyttö oli vähäisempää. Viestialueille lähetettiin vain vähän viestejä; vilkkainta keskustelu oli kirpputori-alueilla. Julkishallinnon (kunnat, työvoimatoimisto, EU-hankkeet), yritysten ja järjestöjen materiaalia tuotettiin verkkoon. Kyläkouluista suunniteltiin kioskipisteiden tukikohtia. Järjestelmän kotiasennukset ja -neuvonta alkoivat. Kioskipisteisiin järjestettiin päivystäjiä opastamaan kansalaisverkon käyttöä. Ulkomaalaisille kesäasukkaille pidettiin Juuassa erillinen tiedotus- ja neuvontatilaisuus.⁶

Ensimmäisenä toimintavuonna soittosarjojen huono toimivuus tuotti ongelmia, mikä korjaantui oman soittosarjan hankinnalla alkuvuodesta 1999. Aika ajoin esiintyi pieniä sähköpostiin ja internet-yhteyksiin liittyviä hankaluuksia. Käyttäjiltä tulleita verkkokehittämideoita pyrittiin toteuttamaan mahdollisuuksien mukaan. Kioskipisteiden suosio nosti tietoliikennekuluja, joiden kohtuullistamiseksi käytiin neuvotteluja Soneran kanssa. Käyttäjien määrä jatkoi kasvuaan. Jokaisesta kunnasta valittiin yksi peruskoulun neljäs luokka kummiluokaksi. Verkkoon perustettiin myös oma nuorten alue, jonne yli 25-vuotiailla ei ollut pääsyoikeuksia. Seutukunnan asukkaille, päättäjille ja virkamiehille järjestettiin tulevaisuusfoorumi. Juuan ja Valtimon osalta kunnanhallituksen, -valtuuston sekä eri lautakuntien pöytäkirjoja ja esityslistoja alettiin julkaista kansalaisverkossa. Yritysverkon osalta kehitys oli hidasta. Käyttö oli lähinnä sähköpostin käyttöä, jotkut yritykset olivat tehneet myös omat www-sivut. Projektin kotikäynnit ja ryhmäkoulutukset jatkuivat vilkkaana. Projektin ilmaispalvelujen luonnetta ja pysyvyyttä pohdittiin.⁷

Työllisyyskurssilaisilla oli ensimmäinen puoli vuotta koulutusta, jonka jälkeen 15 kurssin käynnyttä sai töitä projektista puoleksi vuodeksi. Osa ensimmäisen työllisyyskurssin käyneistä perusti Karelian Netfellows Oy:n, jolloin osa projektin koulutus- ja atk-tukitoiminnasta siirtyi yhtiön hoidettavaksi. Karelian Netfel-

⁶ Koskikallio, Ilpo (1998). Tilanneraportti OYK-projektin etenemisestä (moniste).

⁷ Laaninen, Seppo & Ilpo Koskikallio (1999). Projektin ensimmäinen toimintavuosi 1.4.1998 - 31.3.1999 (moniste).

lows Oy:ssä on ollut töissä 6-8 henkilöä. Aluksi yritys sai paljon tilauksia projektilta, mutta niiden osuus on vähentynyt.⁸

Vuodenvaihteessa 1998/1999 kioskipisteitä oli yhteensä 32 ja rekisteröityneitä käyttäjiä 2500, huhtikuun alussa projektin ensimmäisen toimintavuoden täyttyessä käyttäjiä oli jo 3100. Tällöin alkoi toinen työllisyyskurssi, jolle otettiin 17 henkeä. Nyt valinnoissa painotettiin Juukaa, josta oli vähän ihmisiä ensimmäisellä kurssilla. Projektia esiteltiin kuntamessuilla Helsingissä 16.-17.9. Syksyllä Karjalan tutkimuslaitokselta päätettiin tilata ulkopuolinen arviointi projektista.⁹

Käyttäjämäärän kasvun myötä syntyi uusia teknisiä pullonkauloja. Järjestelmän varmuuskopiointiin vaatima aika kasvoi aiheuttaen katkoja. Sähköpostien perillemeno tuotti jonkin verran ongelmia. Soneran kanssa päästiin sopimukseen yhteyskustannusten kohtuullistamisesta. Suosituimpien kuntakeskusten kioskipisteiden yhteyksiä muunnettiin nopeammiksi. Kansalaisverkon käyttö kasvoi, tosin aktiivisia keskusteluihin osallistujia oli edelleen valitettavan vähän. Kouluilta otettiin uusia kummiluokkia. Kouluihin rakennettiin myös omia suljettuja viestialueita. Nuorten alueesta muodostui viikkain keskustelun alue. Myös Nurmeksen kaupungin valtuuston, hallituksen ja lautakuntien pöytäkirjat tulivat verkkoon. Verkkoon laadittiin yrityshakemisto ja kaupallisille mainoksille alettiin myydä tilaa. Toisen työllisyyskurssin jäsenistä kahdeksan työllistettiin projektiin määräajaksi. Projektin jatkoa ja laajennusta suunniteltiin.¹⁰

Kuntalaiset verkkoon -seminaari pidettiin 31.1.-1.2.2000. Sen yhteydessä projektista julkaistiin esittelykirjanen "Kyläteiltä tiedon valtateille - Oppiva Ylä-Karjala tienraivaajana". Kirjan on tehnyt juukalainen viestintäfirma Viestitär ja julkaissut Sitra. Projekti oli näyttävästi esillä niin paikallisissa, maakunnallisissa kuin valtakunnallisissa tiedotusvälineissä. Kansalaisverkon palvelin vaihdettiin tehokkaampaan. Projektin loppumisen kunniaksi järjestettiin kansalaisjuhla verkon käyttäjille. Projekti päättyi 31.3.2000.

Liekka, Ilimantsi ja Tuupovaara on tarkoitus liittää olemassa olevaan järjestelmään, jolloin Oppivan Ylä-Karjalan kansalais-

⁸ Ilpo Koskikallion haastattelu 16.12.1999.

⁹ Ohjausryhmän kokospöytäkirjat.

¹⁰ Koskikallio, Ilpo (1999). OYK-projektin puolivuotisraportti kolmannen puolivuotisjakson jälkeen (moniste).

verkko jatkaa toimintaansa osana laajempaa kansalaisverkkoa. Jatkohankkeen nimenä on Oppiva Vaara-Karjala. Etätöiden kehittämiseksi ollaan suunnittelemassa erillistä jatkohanketta. Projektin toimintamallin markkinoimiseksi muualle on perustettu uusi yhtiö, Glocal Oy.

2.4. Projektin kulun arviointia

Projektin alkutaipaleen merkittävin tapahtuma oli Sitran rahoituspäätös, joka mahdollisti projektin käynnistymisen ja toteutumisen. Mitkä tekijät johtivat myönteiseen päätökseen? Idea paikallisesta tietoyhteiskuntahankkeesta oli hyvä niin sisällöltään kuin ajankohdaltaan. Hanke sopi hyvin Pohjois-Karjalan koulutuskuntayhtymän, Pohjois-Karjalan liiton ja Sitran ajankohtaisiin tavoitteisiin. Pohjois-Karjalan koulutuskuntayhtymällä oli käytössä vasta rakennettu tietoverkko ja halua kehittää Nurmeksen oppimiskeskuksen toimintaa. Pohjois-Karjalan liitto halusi luoda Pohjois-Karjalasta tietoyhteiskuntalaboratorion, ja liiton oman NOKIS-hankkeen tarkoituksena oli tukea maakunnan tietoyhteiskuntahankkeiden valmistelua ja kehittelyä. Sitrassa laadittiin kansallista tietoyhteiskuntastrategiaa, jonka yhteydessä haluttiin kokemuksia paikallisesta pilottihankkeesta. Hanketta valmistellessa oli siis käytössä useiden eri tahojen kiinnostus, osaaminen ja resursseja. Varsinaisen suunnitelman laati hankkeen tuleva vetäjä. Tämä antoi vahvan perustan hankkeen varsinaiselle toteutukselle. Projektin käynnistymisen aikoihin tietoyhteiskuntakehityksen jatkuminen oli noussut yhteiskunnan keskeiseksi puheenaiheeksi. Siihen panostaminen nähtiin Suomen kilpailukyvyyn ja menestymisen kannalta tärkeäksi.

Projektin paikalliseen toteutukseen on kytketty mukaan useita eri tahoja, joiden kiinnostus ja intressit ovat kohdanneet projektin tarjoamat mahdollisuudet. Näin on käynyt esimerkiksi työvoimatoimiston ja projektin yhteisessä työvoimakoulutuksessa. Toisaalta asian voi nähdä myös toisin päin: kun joillakin tahoilla on ollut vaikea nähdä projektista saatavaa hyötyä, on osallistuminen ollut vähäisempää ja suhtautuminen varauksellista.

Projektin toteutumisessa näkyy aktiivinen ja ripeä uuteen tarttumisen ote. Avautuviin tilaisuuksiin ja mahdollisuuksiin on tartuttu innolla. Hankkeen vetäjän rooli on ollut tässä erittäin merkittävä. Kaikessa ei luonnollisesti ole onnistuttu yhtä hyvin,

vaan on jouduttu huomaamaan, etteivät ideat välttämättä käytännössä toimi. Tämän ei ole kuitenkaan annettu häiritä innovatiivisuutta toisaalla ja jatkossa.

Hankkeen toiminnan ytimenä ovat olleet projektin ja Karelia Netfellows Oy:n työntekijät, jotka ovat toimineet tiiviissä yhteistyössä Nurmeksen oppimiskeskuksen tiloissa. Työyhteisön ilmapiiri on ollut kannustava. Mahdollisten ongelmien edessä neuvoa on voinut kysyä työkaverilta ja monet tehtävät on tehty yhdessä. Muodostunut työyhteisö onkin hyvä esimerkki onnistuneesta tiimityöstä, jossa vastuuta on jaettu ja yhteistoiminta on luonnollinen tapa tehdä työtä. Työntekijät ovat olleet myös hyvin sitoutuneita työhönsä ja kokeneet sen mielekkääksi.

Projektin toiminnasta on laadittu puolivuotisraportit Sitralle ja ohjausryhmälle. Myös näistä raporteista heijastuu aktiivinen uuden kehittely ja tulevaisuuteen suuntautuneisuus. Vaikka raportit on ensi sijassa tarkoitettu menneen puolivuotiskauden kuvaukseen, on niiden sisältö varsin suuressa määrin kehitteillä olevien asioiden esittämistä. Yleisemminkin projektille on ollut ominaista vahva suuntautuneisuus tulevaisuuteen. Välillä olisi voinut olla hyödyllistä tarkastella tarkemmin myös sitä, mitä on jo saatu aikaiseksi ja käyttää tätä tietoa apuna jatkossa.

Hankkeen tavoitteiden toteutumista on tarkasteltu ohjausryhmän kokouksissa. Verkon käyttäjämäärän osalta tavoitteita nostettiin ylöspäin, kun asetetut tavoitteet ylittyivät. Ensimmäisen toimintavuoden jälkeen ohjausryhmässä huomattiin, että osa alkuperäisistä tavoitteista ei ollut toteutunut ja niiden toteutumiseen päätettiin kiinnittää huomiota. Huolimatta kurssin muutoksen tarpeen kirjaamisesta pöytäkirjaan toiminta keskittyi edelleen hyvin käyntiin lähteneille osa-alueille. Projektin osa-alueiden epätasainen kehitys siis tiedostettiin ohjausryhmässä, mutta projektin toimintaa ei onnistuttu muuttamaan. Oli ehkä hyvä, että projekti keskittyi niille alueille, missä onnistumisen edellytykset oli jo löydetty ja ettei ohjausryhmä takertunut suunnitelman huonommin onnistuneisiin osiin. Olisiko ollut vielä parempi, jos ohjausryhmä ja projektin johto olisivat kyenneet tarkemmin pohtimaan, miksi toiset osat projektia etenivät suunniteltua paremmin ja miksi toiset eivät edenneet? Ulkopuolisesta arvioinnista olisi saattanut olla apua jo projektin puolivälin kokemusten käsittelyssä ja johtopäätösten tekemisessä.

3. PROJEKTIN ERI OSA-ALUEIDEN TULOKSET

Tässä luvussa käydään läpi projektin eri osa-alueiden tuloksia, ongelmia ja niiden ratkaisuja. Luvussa on esitetty myös projektin työntekijöiden arvioita eri osa-alueiden toteutumisesta sekä tarkasteltu hankesuunnitelmassa asetettujen tavoitteiden toteutumista. Mukana on myös suositusluonteisia ehdotuksia.

Ennen osa-alueiden käsittelyä on syytä tarkentaa osa-alueista käytettyjen käsitteiden sisältöä. Termiä kansalaisverkko käytetään hankkeen yhteydessä kahdessa eri merkityksessä. Se tarkoittaa yhtäältä Oppiva Ylä-Karjala -hankkeen yhtä osa-alueita, jolla pyritään edistämään kansalaisten vuorovaikutusta ja paikallista demokratiaa. Kuitenkin enemmän kansalaisverkkoa käytetään yleisnimenä, joka tarkoittaa koko Oppiva Ylä-Karjala -hankkeen paikallista tietoverkkoa. Ihmiset sanovat menevänsä kansalaisverkkoon, käyttivät he sitä sitten sähköpostien lähettämiseen, chattailuun kavereiden kanssa, internet-surffailuun, pankkiasioiden hoitamiseen tai paikalliseen keskusteluun. Näin katsottuna paikallisverkon sisältö on paljon muutakin kuin kansalaisten areena. Koulut, kunnat ja yritykset ovat liittyneet mukaan tähän samaan järjestelmään. Projektin asiakirjoissa ja tässä arvioinnissa puhutaankin vastaavasti koulu-, kunta- ja yritysverkkoista. Ne eivät ole erillisiä tietoverkkoja projektissa, vaan kuvaavat pikemminkin näiden tahojen toimintaa yhteisessä paikallisverkossa.

3.1. Kansalaisverkko

- + **käyttäjämäärä ylitti odotukset**
- + **tiedotustoimintaa runsaasti**
- + **monipuolinen sisältö**
- **aktiivikeskustelijoita vähän**

Oppiva Ylä-Karjala -projekti on luonut seutukunnalle intranetin eli sisäisen verkon, josta käytetään yleisesti nimeä kansalaisverkko. Aikaisemmin intranetit on yleensä tehty esimerkiksi jonkin yrityksen sisäiseen viestintään, kun taas Ylä-Karjalan verkon toiminta pohjautuu paikallisuuteen. Paikalliset asiat ja mielipiteet kiinnostavat käyttäjiä, samoin se, että monet viestien kirjoittajat tunta-
taan jo ennalta.

Kun käyttäjä kirjautuu sisään kansalaisverkkoon, aukeaa hänelle kansalaisverkon työpöytä kuvakkeineen (Kuvio 1). Kansalaisverkon ytimenä on käyttäjän oma sähköposti ja paikallisen informaation vaihtoon soveltuvat uutis- ja viestialueet. Lisäksi kansalaisverkosta on pääsy internettiin. Sisältöä kansalaisverkkoon on tuotettu varsin paljon ja monipuolisesti. Sisältöä on myös pyritty kehittämään kuuntelemalla käyttäjien tarpeita ja toivomuksia.

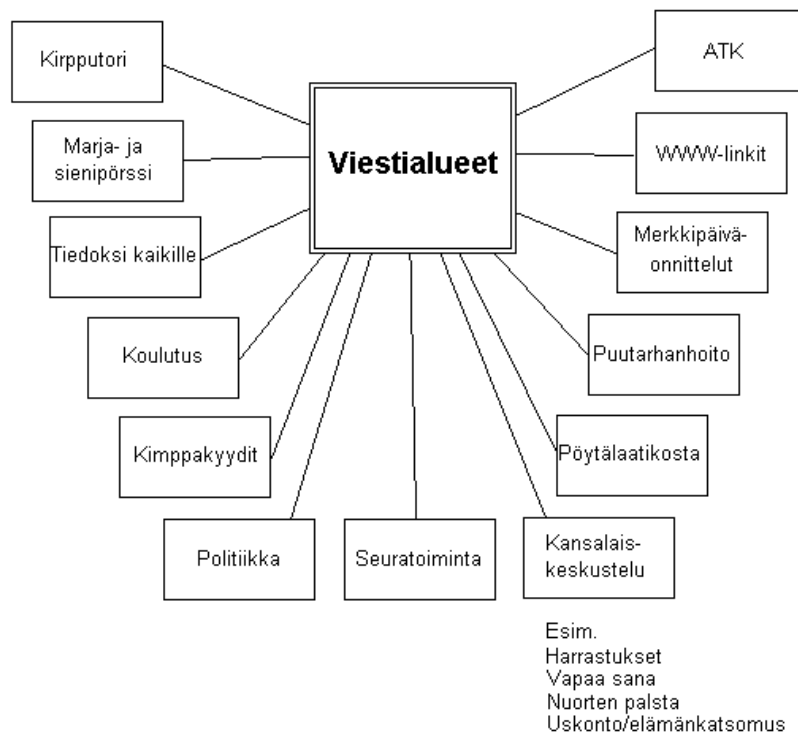
Kansalaisverkon rakenne vaikuttaa uudesta käyttäjästä sekavalta. Työpöydällä on runsaasti kuvakkeita, joista pääsee edelleen aliviestialueille. Käyttäjän on hankala aluksi tietää, minkä polun takana hänen kiinnostuksen kohteensa on. Toisaalta lukuisat viestialueet ovat omiaan lisäämään keskustelua eri aiheista (Kuvio 2). Alueita voidaan lisätä tai poistaa tarpeen mukaan. Joulun aikaan luotiin oma alue joulutervehdyksille, vaalien aikaan presidentinvaalit-keskustelualue ja myöhemmin oma alueensa kevääntulolle. Yritysten kaupallisille ilmoituksille on myös oma kauppapaikkansa. Rakennetta voisi selkeyttää. Esimerkiksi yritysten kauppapaikka ja kirpputori voisivat löytyä saman polun kautta. Tämä voisi houkutella yksityisiä käyttäjiä vierailemaan useammin yritysten sivuilla. Ylä-Karjalan kuntien tiedot löytyvät vasta linkkien takaa. Toki jokainen käyttäjä voi muokata kansalaisverkon etusivulleen haluamansa kuvakkeet, mutta varsin suuri osa käyttäjistä ei sitä osaa tai viitsi tehdä.

Kuvio 1. Kansalaisverkon työpöydän sisältö.

Etusivu eli käyttäjälle ensiksi avautuva työpöytä on tärkeä ja ohjaa käyttäjien mielenkiintoa. Mitä syvemmmälle rakenteessa mennään, sen vähemmän sivuilla käy sattumalta kävijöitä. Tämän takia rakennetta ja etusivun sisältöä voisi edelleen pohtia.

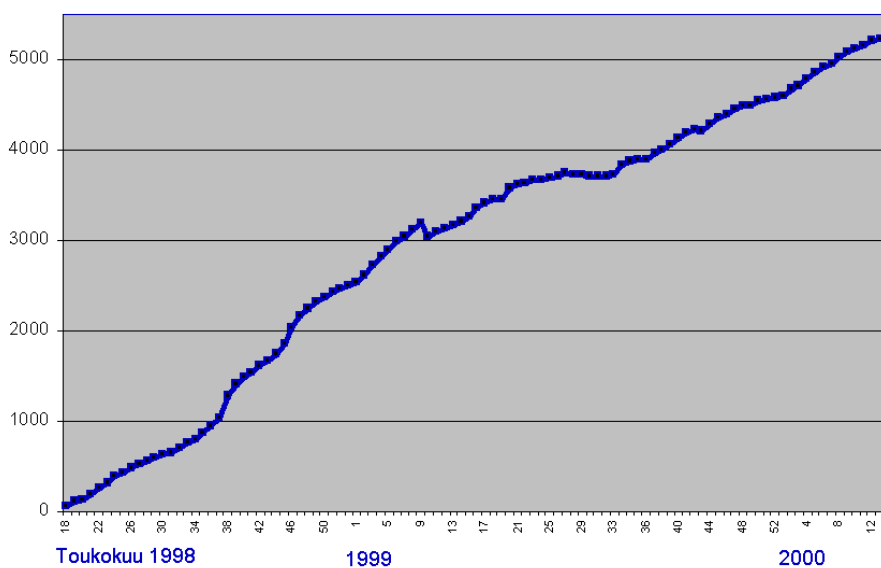
Eri yhteisöjen ja toimijoiden tiedotustoimintaa löytyy kansalaisverkosta paljon. Esimerkkeinä seuratoiminnasta voidaan mainita Kennelkerho, Valtimon kädentaitajat ja Salmenkylän kylätoiminta. Poliittisille puolueille on luotu omat kansionsa tiedotusta varten. Julkisista palveluista mukana ovat kuntien lisäksi alueen työvoimatoimistot, poliisi, KELA, kansalaisopistot, Nurmeksen palvelut ikäihmisille ja ympäristökeskus. Tosin on todettava, että suuri osa toimijoista ei tiedota verkossa aktiivisesti.

Kuvio 2. Työpöydällä olevan Viestialueet -kansion rakenne.

Kansalaisverkon käyttäjämäärä on kehittynyt nopeammin kuin suunnitelmassa uskallettiin asettaa tavoitteeksi. Kasvu on jatkunut suhteellisen tasaisena (Kuvio 3). Kesäisin kehitys on ollut hieman hitaampaa, mutta kiihtynyt syksyllä ja talvella. Käyttäjätunnuksia oli vuosituhannen vaihteessa 4568. Projektin päättyessä 31.3.2000 käyttäjiä oli 5225, joka on 25,1 % eli noin neljäsosa Ylä-Karjalan koko väestöstä¹¹. Käyttäjistä oli Nurmeksessa 45,4 %, Juuasta 31,7 % ja Valtimolta 15,9 %. Asukaslukuun suhteutettuna korkein käyttäjäaste oli Valtimolla, jossa käyttäjätunnusten lukumäärä oli 27 % kunnan asukasluvusta (Taulukko 1).

¹¹ Tilastokeskuksen väestötilaston mukaan Ylä-Karjalan kolmen kunnan väkiluku oli 31.12.1999 yhteensä 19 686 henkeä.

Kuvio 3. Kansalaisverkon käyttäjämäärän kehitys.

Taulukko 1. Kansalaisverkon käyttäjämäärä 31.3.2000.

paikka	käyttäjämäärä	%-osuus käyttäjistä	käyttäjätunnusten %-osuus kunnan väestöstä
Nurmes	2372	45,4	23,9
Juuka	1657	31,7	24,8
Valtimo	832	15,9	26,9
Lieksa	89	1,7	-
Ilomantsi	9	0,2	-
Muualta Suomesta	246	4,7	-
Ulkomailta	20	0,4	-
yhteensä	5225	100,0	

Lähde: OYK käyttäjäseuranta, muokaus JT.

Valtimolla suhtautuminen hankkeeseen on projektin työntekijöiden mukaan ollut innokkainta. On myös todennäköistä, että asukasmäärältään pienemmällä paikkakunnalla projektin “läpimeno” asukkaiden keskuudessa on helpompaa kuin suuremmissa keskuksissa.

Korkean käyttäjämäärän taustatekijöinä ovat hyvin toteutettu koulutus, ohjelman helppokäyttöisyys ja käytön edullisuus. Kotoa käytettäessä on joutunut maksamaan pelkästään paikallispuhelin hinnan ja kioskipisteillä käyttö on ollut ilmaista.

Taulukko 2. Ylä-Karjalan ulkopuoliset käyttäjät Suomessa.

Joensuun seutu	66
Lieksa	77
Ilomantsi + Tuupovaara	6
Muu Pohjois-Karjala	11
Pohjois-Karjala yhteensä	160
Rautavaara	17
Kuopion seutu	11
Muu Pohjois-Savo	18
Etelä-Savo	9
Etelä-Karjala	5
Kainuu	16
Muu Itä-Suomi yhteensä	76
Pohjois-Pohjanmaa	5
Lappi	2
Länsi-Suomi	5
Jyväskylän seutu	4
Tampere	4
Helsingin seutu	30
Muu Suomi yhteensä	50
Kaikki yhteensä	286

Lähde: OYK käyttäjäseuranta, muokkaus JO.

Käyttäjistä on naisia 50,5 %, miehiä 46 % ja loput ovat yritysten tai yhteisöjen tunnuksia.

Kansalaisverkon käyttö on vilkkainta iltapäivisin, jolloin yhteydet ajoittain ruuhkautuvat. Tämä voi selittyä pitkälti sillä, että koulujen loputtua koululaiset valtaavat verkon. Viikonloppuisin käyttö on selvästi vähäisempää kuin työpäivinä (Taulukko 3). Verkon käyttö on lisääntynyt nopeasti vielä projektin loppuvaiheessa. Kun syyskuun 1999 tarkasteluviikolla käyttäjiä oli päivässä hieman yli tuhat, ylitettiin tammikuussa 2000 jo 1500 päivittäisen käyttäjän raja. Kesäisin verkon käyttö on ollut selvästi vähäisempää kuin muina vuodenaikoina; ilmeisesti ihmisillä on kesäaikaan paljon muuta tekemistä kuin tietokoneen ääressä oleminen. Myös koulut, joiden oppilaat ovat suurin käyttäjäryhmä, ovat kesäisin suljettuna.

Taulukko 3. Kansalaisverkkoon kirjautuneiden käyttäjien lukumäärä.

	6.-12.9.1999 (viikko 36)	17.-23.1.2000 (viikko 3)	Käytetty aika yhteensä 17.-23.1.2000
Maanantai	1097	1866	769 h
Tiistai	1040	1468	567 h
Keskiviikko	1021	1380	608 h
Torstai	1056	1506	725 h
Perjantai	904	1421	655 h
Lauantai	526	790	349 h
Sunnuntai	528	811	352 h

Lähde: OYK käyttäjäseuranta.

Tammikuun seurantaviikon (viikko 3) aineistosta voidaan laskea joitakin käyttöä koskevia keskiarvoja. Käyttökertoja viikossa oli yhteensä 18676 ja käyttäjiä 2925. Keskimäärin kukin käyttäjä kävi verkossa noin kerran päivässä (6,4 kertaa viikossa), noin 12 minuuttia kerrallaan. Keskimäärin hän vietti verkossa viikon aikana noin tunnin ja vartin. Tällaisia keskimääräisiä käyttäjiä on

todellisuudessa kuitenkin vain vajaa kymmenesosa.

Käyttäjien aktiivisuuden erot ovat suuria. Jos vertailukohdaksi otetaan kaikki verkon käyttäjiksi rekisteröityneet, niin runsas kolmasosa verkon käyttäjistä ei käynyt verkossa lainkaan ko. viikolla, ja vajaa neljännes kävi verkossa kerran tai kaksi. (Taulukko 4) Noin yksi kymmenesosa rekisteröityneistä muodosti aktiivien joukon, joka kävi verkossa ainakin pari kertaa päivässä, esimerkiksi tarkistamassa oman sähköpostinsa. Eri käyttäjäryhmiä tarkastellaan tarkemmin myöhemmin.¹²

Taulukko 4. Montako kertaa verkkoa käytettiin viikolla 3.

kertaa / viikossa	käyttäjää, lkm	käyttäjää, %
ei lainkaan	1786	37,9
1-2	1116	23,7
3-5	751	15,9
6-10	542	11,5
11-20	367	7,8
21-50	138	2,9
51-100	9	0,2
yli 100	1	0,0
Yhteensä	4710	100,0

Lähde: OYK käyttäjäseuranta, muokaus JO.

¹² Viikon 17.-23.1.2000 käyttäjäseurannan tiedostoihin tallentui yhteensä 47 717 sisääntuloa (loggautumista). Tämä luku ei kuitenkaan vastaa verkon käyttäjien todellisia käyntikertoja, joita arvioitiin seuraavasti: Ensin poistettiin yhteistunnusten (ja yleisen internetselaajan) loggaukset (8936 kpl), jonka jälkeen yksityisten käyttäjien tunnusten loggauksia jäi yhteensä 38 781. Tämäkään ei vielä vastaa todellista käyttöä, koska ohjelmisto tuottaa runsaasti loggaustietojen automaattisia toistoja (esim. internet-selain loggautuu sisään joka kerta, kun joku webbisivu luetaan). Myös yhteyksien katkeamiset aiheuttavat uudelleen loggauksia. Toistoja karsittiin nyrkkisäännöllä, että kolmen minuutin sisällä edellisestä tapahtunut sisääntulo tulkittiin edellisen käyttökerran jatkamiseksi. Tällä kriteerillä käyttökertojen lukumäärä putosi lukuun 18 676. Eri käyttäjätunnuksia oli 2925 (mukana eivät ole kioski- ja testitunnukset).

Vaikka verkon käyttäjämäärä on varsin korkea, on aktiivisia keskustelijoita varsin vähän. Ihmiset lukevat ja lähettävät sähköpostia ja seuraavat kansalaisverkon keskustelupalstoja, mutta vain pieni joukko osallistuu aktiivisesti verkossa käytyyn keskusteluun. Aktiivikeskustelijat ovat tärkeitä koko kansalaisverkolle, sillä pitkälti heidän varassaan on verkon mielenkiintoisen sisällön tuottaminen paikallisesti tärkeitä aiheista.

Passiivisia seuraajia verkossa on paljon. Tähän voi olla syynä monta tekijää. Tärkein on varmaan se, että yleensäkin yhteiskunnalliseen keskusteluun osallistuu vähän ihmisiä. Verkoaktiivisuuteen voivat vaikuttaa lisäksi seuraavat asiat: Verkossa toimitaan omalla nimellä, jolloin saatetaan pelätä leimautumista tai julkista arvostelua. Toinen erittäin merkittävä tekijä voi olla se, että kirjoittamisen taito ei ole mikään itsestäänselvyys. Oman tekstin tuottamisen ja julkaisemisen kynnyks on korkea.

3.2. Tekniset ratkaisut

- + **ohjelma helppokäyttöinen**
- + **oma sähköposti**
- + **käytön edullisuus**
- **soittosarjoissa ongelmia**
- **yhteydet katkeilleet**

Kansalaisverkkoa käytetään FirstClass Client -ohjelman avulla. Liikenne ulospäin hoituu Pohjois-Karjalan koulutuskuntayhtymän ATM-verkon kautta. Kotikoneilta ja osasta kioskipisteistä voidaan kansalaisverkkoon olla yhteydessä puhelinmodeemin ja projektin soittosarjan kautta. Tarkempi kuvaus käytetystä tekniikasta löytyy hankkeen esittelykirjasesta "Kyläteiltä tiedon valtateille - Oppiva Ylä-Karjala tienraivaajana". Kotikäyttäjille yhteys kansalaisverkon kautta on ollut hinnaltaan edullinen ratkaisu verrattuna muihin markkinoilla oleviin yhteyksiin. Käytön edullisuus on edistänyt kotikäyttöä ja osa kotikäyttäjistä on vaihtanut muun yhteyden kansalaisverkkoon.

Soittosarjassa on ollut ongelmia, osa modeemeista ei toiminnut ja palvelin on mennyt ajoittain nurin. Tarkoituksena on ollut hankkia parempi palvelin ja irtautua pois koulutuskuntayhtymän verkosta. Palvelimen vaihto toteutuikin hieman ennen projektin päättymistä.

Käytetty FirstClass -ohjelma on varsin monipuolinen sisältäen intranetin, yhteyden internettiin, henkilökohtaisen sähköpostin ja chatin (linjakeskustelun). Ohjelman käyttö on varsin yksinkertaista ja sen oppii nopeasti. Projekti on suomentanut ohjelman valikot. Ohjelman helppous ja yksinkertaisuus edistävät sen soveltuvuutta laajaan kansalaiskäyttöön. Toisaalta professionaalisemmat ja visuaalisesti vaativammat käyttäjäryhmät saattavat samaisesta syystä vierastaa ohjelmaa. Graafisesti ohjelma ei ole korkeatasoinen, tämä voi olla este esimerkiksi joillekin vaativimmille yrityksille.

Kansalaisverkkoon mennään verkon oman aloitussivun työpöydän kautta. Jos verkko toimisi normaalilla internet-selaimella (esimerkiksi Explorer, Netscape), joudutaan kilpailuun käyttäjien aloitussivuista ja kiinnostuksesta.

Ohjelma herättää ihmisten uteliaisuutta usealla tavalla. Punainen lippu viestin tai viestialueen kohdalla on merkinä uudesta viestistä ja houkuttelee avaamaan sen. Käyttäjä voi tarkistaa, ketkä ovat lukeneet jonkin yksittäisen viestin. Käyttäjä voi myös katsoa listasta, ketkä ovat sillä hetkellä sisällä kansalaisverkossa. Kaikki nämä tekijät lisäävät ihmisten henkilökohtaista kiinnostusta verkkoa kohtaan, varsinkin kun käyttäjät tuntevat toisiaan muutenkin.

Joissakin tutkimuksissa on pidetty elävän viestintäyhteisön edellytyksenä, että rinnakkain on käytössä sekä virallisen että epävirallisen, sekä julkisen että henkilökohtaisen viestinnän kanavia. Yksi ja sama ohjelma tekee mahdolliseksi useanlaisen viestinnän kansalaisverkon sisällä. Uutispalstoilla on virallista tiedon tarjontaa. Viestialueilla on mahdollisuus julkisissa keskusteluryhmissä esiintymiseen ja niiden seuraamiseen. Sähköposti tarjoaa mahdollisuuden henkilökohtaisiin viesteihin. Lisäksi linjakeskustelu eli chat tarjoaa mahdollisuuden reaaliaikaiseen keskusteluun, jota etenkin koululaiset näyttävät paljon harjoittavan.

Nopean teknisen kehityksen myötä niin yhteyksistä kuin käytettävistä laitteista on saatavissa entistä nopeampia ja tehokkaampia versioita. Uutuudet ovat usein markkinoille tullessaan varsin kalliita, mutta hinta laskee nopeasti käytön yleistyessä. Projektissa tätä on hyödynnetty mallikkaasti: uusia laitteita on ostettu vasta, kun entiset ovat alkaneet käydä riittämättömiksi. Toisin sanottuna on edetty enemmän käytön kuin uuden tekniikan ehdoilla. Toisaalta valittu strategia on aiheuttanut käyttäjille

jonkin verran ongelmia esimerkiksi yhteyden muodostamisessa, kun kaikki linjat ovat olleet suosituimpina käyttöaikoina varattuja. Tästä ovat kärsineet ne, jotka ovat yhteydessä kansalaisverkkoon soitto-sarjan kautta. Teknisten ongelmien ratkaisemiseksi tulisi soitto-sarjoja olla riittävästi tarjolla. Osa käyttäjistä on valitellut myös yhteyksien katkeilemisesta.

3.3. Koulutus

- + **työttömistä paikalliset olot tunteneita kouluttajia**
- + **laajasti eri väestöryhmiä tavoittavaa koulutusta**
- + **ruohonjuuritasolta lähtevää lähikoulutusta**
- + **kotikäynnit**

Oppiva Ylä-Karjala -hankkeen menestys perustuu koulutukseen. Projektin puitteissa on järjestetty kahdentyyppistä koulutusta: työvoimakoulutusta työttömille ja tietotekniikan perustaitojen opettamista eri väestöryhmille. Kahdella puolen vuoden pituisella työllisyyskurssilla on koulutettu työttömistä verkon ylläpitäjät ja kouluttajat. Työllisyyskurseille osallistui lähes 40 työtöntä, joista valtaosa jäi kurssin jälkeen projektiin töihin.

Työllisyyskurssin toteutus ja kurssilaisten valinta tehtiin Nurmeksen oppimiskeskuksen ja Nurmeksen työvoimatoimiston yhteistyönä. Puolet koulutuksen rahoituksesta tuli työvoimatoimistolta ja puolet projektista. Jo ennen projektia työvoimatoimisto oli ostanut Nurmeksen oppimiskeskukselta atk-koulutusta. Työvoimakoulutukselle olikin näin jo hyvä lähtöasetelma: osaamista oli syntynyt jo aikaisemmin ja projektin vetäjä tunsi työllisyyskurssille valitut jo ennestään. Kurssin toteutus oli käytäntöpainotteista tekemällä oppimista. Osa kurssin käyneistä olisi kaivannut enemmän myös teoriaa.

Kansalaisten koulutus on ollut määrältään massiivista. Projekti on ollut koko kansan kouluttamista tietotekniikan käyttöön. Koulutus on lähtenyt ruohonjuuritasolta, ja juuri tämä näkökulma on ollut projektin vahvuus. Koulutusta ovat antaneet työllisyyskurssin käyneet kouluttajat, jotka ovat itsekin vasta projektin myötä saaneet koulutuksen tehtävään. Kouluttajat ovat sitoutuneet tehtäväänsä hyvin ja onnistuneet saamaan paljon ihmisiä liikkeelle. Koulutusta on järjestetty ryhmille koulujen ja oppilaitosten atk-luokissa ja Juuassa väestösuojaan rakennetussa palolai-

toksen tietokonealuokassa. Oleellinen osa koulutusta ovat olleet kotikäynnit, jolloin kouluttaja on käynyt kotona asentamassa tarvittavan ohjelman ja opastanut kansalaisverkon käyttöön. Kenellä tahansa seutukunnan asukkaista on ollut mahdollisuus kutsua kouluttaja kotiin ilmaiseksi. Koulutukseen liittyy saumattomasti myös käyttäjätuki. Käyttäjillä on ollut mahdollisuus kysyä neuvoa joko soittamalla tai lähettämällä kansalaisverkon kautta sähköpostia verkon ylläpitäjille.

Projektin tarjoaman ilmaisen jokamiehen atk-tuen merkitystä ei voi vähätellä. Se on käyttäjien tarpeiden mukaan toteutettua. Eri väestöryhmien koulutus on sisältänyt paljon tietokoneiden ja -tekniikan käytön perusteiden opetusta, alkaen hiiren ja näppäimistön käytöstä. Samalla on opittu käyttämään kansalaisverkkoa ja omaa sähköpostia, lukemaan ja lähettämään viestejä. Myös oman kotisivun tekemistä on opeteltu.

Keskeinen kokemus koulutuksesta on, että kouluttajan täytyy pystyä asettumaan käyttäjien tasolle viljelemättä liian teknistä sanastoa. Tässä onnistumista on helpottanut se, että kouluttajat tuntevat hyvin paikalliset ihmiset ja olosuhteet. Kouluttajia ei ole mielletty vieraiksi uuden tekniikan lähettäviksi vaan pikemminkin auttaviksi oman paikkakunnan tytöiksi tai pojiksi. Kouluttajien mukaan ryhmäkoulutuksissa ongelmana on ollut, että mukana on eritasoisia ihmisiä. Tätä voitaisiin vähentää keräämällä tietty ryhmä etukäteen ja pitämällä koulutuksia tälle samalle ryhmälle, jolloin eritasoisuus vähenisi. Ryhmäkoulutukseen osallistumisen kynnys on korkea, sillä ihmiset ovat varovaisia "näyttämään tyhmyytensä" tietokoneiden käytössä muille. Kouluttajat ovat saaneet hyvää palautetta käyttäjiltä.

Kouluttajien työviikko 3

Kansalaisverkon käyttäjämäärän takaa löytyy paikallisten kouluttajien jatkuva työ. Seuraavaan on tiivistetty viikkoraporttien tietoa siitä, mitä Oppivan Ylä-Karjalan kahdeksan lähikouluttajaa (seitsemän naista ja yksi mies) tekivät viikolla 3, tammikuussa 2000.

Kolmessa **kylätilaisuudessa** tuvat olivat pullollaan uteliasta väkeä, jota innostettiin mukaan aloittelijoille tarkoitettuun koulutukseen. Samalla sovittiin ohjelmien kotiasennuksista.

Vasta-alkajien "Drive in" -tilaisuuksiin tuli opinhaluisia enemmän kuin koneille mahtui. Juuan palokunnantalolla oli omat ajat nuorisolle ja aikuisille. Nurmeksien iltaan tuli 13 henkeä. Valtimon metsäkoululla oli viikon aikana kaksikin koulutus-tilaisuutta.

"**Päivä koululla**" -mainintoja vilisee viikkoraporteissa. Koululaisille annettiin kansalaisverkon käyttäjäkoulutusta (vaikka jotkut opettajat kavahtivat verkossa levitettyä kiljun valmistusohjetta). Projektin kouluttajat auttoivat myös yleisessä tietokoneiden käyttökoulutuksessa: atk-passin suorituksia valvottiin, kummiluokan kanssa laadittiin englanninkielisiä henkilöesittelyjä Milanon kansalaisverkkoon lähetettäväksi, kakkosluokalle opetettiin tekstinkäsittelyä ja ylä-asteella pidettiin tietokonekerhoa.

Henkilökohtaista opastusta saa tarpeen ja tilanteen mukaan. Viikon aikana kouluttajat kävivät "asennuskeikoilla" viidessä kodissa sekä metsänhoitoyhdistyksessä, työvoimavirastossa ja työttömien talolla. Käyttäjiä neuvottiin myös kioskipisteillä, puhelimessa ja kotikäynneillä. Kotikäynneillä ongelmat vaihtelivat kokonaan formatoidusta kovalevystä viialliseen puhelimen jatkojohtoon, useimmiten vaivaa tuottivat yhteysohjelmien asetukset. Kioskipisteiden koneita käytiin tarkastamassa ja siivoamassa.

Viikon aikana kouluttajat kävivät yhteistyötä koskevia neuvotteluja kunnanvirastoissa, pankeissa ja tietokoneliikkeissä, ylläpitivät verkon viestialueita, tekivät kotisivuja ja projektin toimistotöitä, päivittivät yritysrekisteriä ja valmistelivat omaa "Kuntalaiset verkkoon" -seminaaria. Kouluttajat osallistuivat myös Joensuussa järjestettyyn Sitran kärkihankeseminaariin.

3.4. Kioskipisteet

- + **käyttöaste korkea**
- + **vapaa ja ilmainen käyttö**
- **syrjäkylien kioskipisteille ei löytynyt sopivia tiloja**

Projektin yhteydessä perustettiin tietokoneella ja tietoliikenneyhteyksillä varustettuja kioskipisteitä. Kioskipisteiltä kansalaisverkkoa ja internetiä voivat käyttää myös ne, joilla ei ole omaa tietokonetta tai internet-yhteyttä. Projektin loppuvaiheessa oli 33 kioskipistettä: 18 Nurmeksessa, 9 Juuassa ja 6 Valtimolla. Osassa pisteistä oli käytössä useampi kuin yksi tietokone. Kuntakeskusten ulkopuolella oli kymmenen kioskipistettä: Nurmeksessa kuusi, Juuassa kolme ja Valtimolla yksi. Millaisiin paikkoihin kioskipisteitä sitten on perustettu? Kioskipisteistä oli 5 kaupoissa, 6 posteissa ja pankeissa, 4 matkailuyrityksissä, 3 ravintoloissa ja 2 muissa yrityksissä. Jokaisen kolmen kunnan kirjastossa oli kioskipiste. Eri yhteisöjen ja järjestöjen tiloissa oli 9 pistettä, tällaisia paikkoja ovat esimerkiksi nuorisolle, työttömille ja vanhuksille tarkoitettut tilat. Kyläkouluille oli sijoitettu vain yksi kioskipiste. Yllättävää on, että alueen tunnetuimmassa matkailuyrityksessä Bomballa ja sen yhteydessä olevalla Sotkan kylpylällä ei ole omaa kioskipistettä.

Kioskipisteitä on sijoitettu tietoteknisestä kehityksestä helposti syrjään jäävien ryhmien tiloihin (työttömät, vanhuksset, osa nuorisosta) ja näin on tarjottu heille yhdenvertainen mahdollisuus käyttää tietokoneita ja kansalaisverkkoa.

Kioskipisteet ovat keskittyneet kuntakeskuksiin, joissa myös käyttö on ollut vilkkainta. Etenkin koulupäivän päätyttyä kioskipisteiden koneet ovat olleet kovassa käytössä. Kuntakeskusten ulkopuolella kioskipisteitä on vähän, etenkin Valtimolla. Sijoitteluun on vaikuttanut enemmän yrittäjien halukkuus kuin pyrkimys pisteiden kattavaan maantieteelliseen sijaintiin. Olisi varmaan hyvä pyrkiä huolehtimaan molemmista. Ongelmana syrjemässä voi olla sopivan paikan löytäminen. Esimerkiksi kauppoja tai posteja kylissä ei ole enää jäljellä. Projektin alussa toivottiin, että avoimia kioskipisteitä voisi olla kyläkouluilla. Käytännössä tämä ei ole onnistunut. Koulujen suhtautuminen on ollut vastahakoista, koska valvonnan järjestäminen koulupäivän jälkeen on hankalaa ja koulujen iltakäyttöön on suhtauduttu yleensäkin varauksellises-

ti. Toiseksi, syrjemmässä olevien kioskipisteiden käyttö jää helposti vähäiseksi, koska käyttäjiä ei ole paljoa. Kolmas kuntakeskusten ulkopuolella olevien pisteiden ongelma on korkeammat yhteyskustannukset. Syrjemmässä veloitus tapahtuu käytön mukaan, kun taas kuntakeskusten pisteet ovat kiinteissä yhteyksissä verkkoon. Kiinteät yhteydet ovat myös nopeampia ja siksi mukavampia käyttää.

Kioskipisteiden tietokoneet ovat yleensä yritysten omistamia, mutta projekti on maksanut niistä 250 markkaa kuukaudessa vuokraa ja tietoliikennekulut. Kioskipisteiden pitäjille projekti onkin ollut edullinen tapa hankkia tietokone. Kaiken kaikkiaan kioskipisteiden tietoliikennekulut ovat varsin iso menoerä projektin budjetissa. Eniten käytetyt koneet ovat kiinteissä yhteyksissä. Yhteyden hitaus voi vähentää käyttöhalukkuutta. Näin epäillään olevan esimerkiksi Savikylässä, jossa on hidaskyhteys.¹³ Projektin laajentuessa Vaara-Karjalaan on keskusteltu siitä, että projekti ei enää maksaisi vuokraa kioskipisteiden käytöstä. Kuitenkin joitakin palvelupisteitä pidetään niin sosiaalisesti perusteltuina, että projekti voi osallistua laitteiden hankintaan.

Kioskipisteillä on ollut jonkun verran käyttökatkoja. Joissakin pisteissä kaivattiin tarkempaa tietoa siitä, milloin koneet ovat taas käytössä. Oli myös kioskipisteitä, joissa henkilökunta ei ollut tietoinen siitä, toimivatko tietokoneet vai eivät ja milloin piste on taas toiminnassa. Tiedotusta kioskipisteitä ylläpitävien yritysten ja yhteisöjen henkilökunnalle tulisikin ehdottomasti lisätä.

Julkisessa tilassa tietokoneet tulisi sijoittaa siten, että ne samanaikaisesti ovat "valvovan silmän" alla ja toisaalta takaavat käyttäjälle yksityisyyden. Monissa kioskipisteissä oli esiintynyt jonkin verran pieniä häiriöitä, kuten meluamista, kuvakkeiden sotkemista ja asiattomien kuvien tuontia. Esimerkkinä epäonnistuneista pisteiden sijoittumisesta ovat esimerkiksi Nurmeksen kirjaston ja Puukarin pysäkin kioskipiste. Nurmeksen kirjastossa tietokoneet ovat pienessä syvennyksessä, jonka vieressä kuu- loetäisyydellä on kuitenkin lainaustiski. Innostuneiden käyttäjien äänet häiritsevät työskentelyä lainauspisteessä. Puukarin pysäkillä puolestaan kioskipiste sijaitsee erillisessä tilassa kellarissa, eikä sinne voi mennä ellei osaa kysyä. Paikan haltijoiden suhtautuminen kioskipisteeseen ja sen käyttöön vaihtelee. Toiset näke-

¹³ Ilpo Koskikallion haastattelu 16.12.1999.

vät sen lisäävän asiakkaita ja tuovan heille palvelusta lisätarjontaa, toiset taas kokevat käytön aiheuttavan häiriötä. Monet kioskipisteiden koneista ovat myös kyseisen yrityksen tai yhteisön muussa käytössä. On hyvä kiinnittää huomiota siihen, että kaikilla on mahdollisuus käyttää konetta eikä kone jää vain kioskipisteen ylläpitäjän käyttöön.

“Oppiva Ylä-Karjala - kioskipiste” -kyllit pisteiden yhteydessä toimivat hyvin opasteena käyttäjille. Valitettavasti opastuskylttejä ei ollut kaikissa pisteissä.

3.5. Kouluverkko

- + **kummiluokkatoiminta**
- + **taustatuki koulujen tietotekniikan opetukselle**
- **kaikki koulut eivät mukana**
- ? **opettajien aktiivisuus**

Kouluverkon voidaan katsoa olevan osa kansalaisverkkoa. Erillistä kouluille tarkoitettua verkkoa ei ole lukuun ottamatta joillekin kouluille rakennettuja omia ulkopuolisilta suljettuja viestialueita. Kouluverkossa opettajien kiinnostus on ollut avaintekijä. Jokaisen kunnan kuntakeskuksesta valittiin lukuvuosittain yksi luokka kummiluokaksi. Kahtena lukuvuonna kummiluokkia oli yhteensä kuusi, molempina lukuvuosina kummiluokat valittiin peruskoulun ala-asteen neljänneltä luokalta. Kummiluokille koulutusta on järjestetty useammin kuin muille. Ilpo Koskikallio arvioi, että koululaisia on siirtynyt ilmaisten sähköpostiohjelmien, kuten Hotmailin, käytöstä kansalaisverkkoon. Koululaisille annetaan koulutusta verkon käyttöön yleensä 3.-4. luokasta ylöspäin, tosin kyläkouluissa on ollut koko ala-aste mukana.¹⁴ Koululaiset ovat verkon suurin ja aktiivisin käyttäjäryhmä.

Projekti on tarjonnut opettajille taustatukea oppilaiden tietotekniikan opetukseen. Oikein käytettynä kansalaisverkon opetus voi tukea opetusta. Jo ala-asteelaiset ovat voineet oppia käyttämään tietokonetta esimerkiksi sähköpostiviestien lähettämiseen ja tiedonhakuun. Myös verkon pelisääntöjen oppiminen on tärkeää koululaisille.

¹⁴ Ilpo Koskikallion haastattelu 16.12.1999.

Suhtautuminen projektiin on vaihdellut kouluittain varsin runsaasti riippuen opettajien kiinnostuksesta. Esimerkiksi Valtimolla keskustan koulut ovat olleet aktiivisempia kuin sivukylien ala-asteet. Lukioiden opettajat ovat pääsääntöisesti suhtautuneet kansalaisverkkoon varauksellisesti: aikaa ei ole löytynyt kansalaisverkon opetukselle. Juuassa ylä- ja ala-asteiden luokat on käyty kokonaan läpi lukuun ottamatta ensimmäisen ja toisen luokan oppilaita. Nurmeksessa etenkin oppimiskeskus hyödyntää verkkoa koulun toiminnassa ja markkinoinnissa. Keskeinen kokemus kouluverkon osalta on, että opettajien kiinnostus on ratkaisevaa. Jos opettajat mieltävät kansalaisverkon työtään helpottavaksi apuvälineeksi, he ovat innostuneesti edistämässä sen käyttöä.

Isommilla kouluilla käytön ongelmana voi olla tietokoneille pääsy, kun koneita ei ole riittävästi. Esimerkiksi Poikolan ala-asteella Juuassa oppilaiden tietokoneen käyttö on rajoitettu 20 minuuttiin viikossa, jotta kaikki halukkaat pääsisivät koneille.

3.6. Kuntaverkko

- + Valtimo aktiivisesti mukana**
- + pöytäkirjat ja esityslistat verkossa**
- Nurmeksessa suhtautuminen varauksellista**
- kunnille avoin päätöksenteko vaikeaa**
- päättäjät ja virkamiehet eivät aktiivisia**

Juuan ja Valtimon kuntien toimielinten pöytäkirjat ja esityslistat löytyvät kansalaisverkosta. Nurmeksen kokouspöytäkirjat ovat kaupungin internet-sivuilla, joiden tuotannosta vastasi Karelian Netfellows Oy. Nurmeksen kaupungin internet-sivuja pääsee lukemaan kansalaisverkossa olevan linkin kautta. Tärkeää kuntien tiedottamisessa olisi, että kuntalaiset voisivat vaikuttaa päätöksentekoon jo ennakkoon. Siksi myös kokousten esityslistat olisi hyvä olla nähtävillä. Ideaalilanteessa kansalaisverkon kautta voisi saada tietoa kehitteillä olevista asioista ennen asian tuleamista päätöksentekovaiheeseen. Kunnissa työskentelevien ihmisten haastatteluista käy ilmi, että varsin usein kunnat toteuttavat tiedottamisessa minimiperiaatetta: tiedotetaan vain niin paljon kuin on pakko tai sen verran kuin uusi kuntalaki edellyttää. Kansalaisia aktivoiva ote tiedottamiseen näyttäisi kunnilta puuttuvan, vaikka verkko tarjoaisi loistavia toimintamahdollisuuksia

esimerkiksi osallistuvaan suunnitteluun ja muuhunkin toimintaan, jossa kunnan ja kuntalaisten jatkuva vuoropuhelu on keskeistä. Kuntien pöytäkirjoja lukevat paljon kuntien omat työntekijät. Verkko palveleekin näin myös kuntien sisäistä tiedottamista.

Kunnista aktiivisin verkon hyödyntäjä on ollut Valtimon kunta, joka on muutenkin eniten hyötynyt projektista. Valtimolla on rakennettu kunnan oma verkko projektin puitteissa ja ostettu tarvittavat mikrotukipalvelut Karelian Netfellows Oy:ltä. Kunnan tarpeet ja projektin tarjoamat mahdollisuudet ovat kohdanneet hyvin. Virkamiehet ja poliitikot ovat olleet eniten kiinnostuneita projektista Valtimolla ja vähiten kiinnostuneita Nurmeksessa. Myös päätöksentekokulttuuri Valtimolla näyttäisi tehtyjen haastattelujen perusteella olevan avoimempaa kuin muissa kunnissa. Projektin ja Nurmeksen kaupungin atk-henkilöstön välillä yhteistyö ei ole toiminut parhaalla mahdollisella tavalla.

Kuntien kannalta kansalaisverkon käyttämiseen liittyy ainakin seuraavat ongelmat. Ensinnäkin kansalaisverkko ei vielä tavoita kaikkia kuntalaisia, joten joka tapauksessa joudutaan käyttämään myös muita viestintävälineitä. Tästä tärkeä johtopäätös onkin, että kansalaisverkko voi toimia kuntatiedotusta tukevana välineenä, muttei voi korvata muuta tiedotusta. Myös niillä, jotka eivät käytä verkkoa, tulee olla yhdenvertaiset mahdollisuudet saada tietoa asioista. Kansalaisverkon tiedottamistapa sopii erinomaisesti kunnan omille asukkaille suunnatuissa asioissa. Sen sijaan ulospäin tapahtuvaan tiedotukseen ja markkinointiin internet-pohjaiset ratkaisut sopivat paremmin. Toinen kunnan kannalta tärkeä kysymys koskee verkon pysyvyyttä. Hankkeen toiminta tulee saada pysyväksi, jotta kunnat voivat rakentaa tiedottamistaan sen varaan. Tilapäisratkaisuihin kunnissa ei mielellään sitouduta.

Kuntien päättäjistä osallistuu kansalaisverkon toimintaan vain pieni osa. Tähän voivat vaikuttaa ainakin seuraavat asiat: Ensinnäkin kuntien päättäjissä on paljon iäkkäämpää väkeä, jotka eivät välttämättä ole kiinnostuneita tietotekniikasta tai kansalaisverkosta. Heille verkon käyttäminen voi tuntua vieraalta tai hankalalta. Jotta voisi vakuuttaa sanomillaan asioilla, verkossa tulisi omata suhteellisen hyvä kirjallisen esittämisen taito. Toiseksi kansalaisverkon käyttäjistä suuri osa on nuoria. Äänestysikäisen väen osalta kansalaisverkkoa ei välttämättä vielä koeta kattavana mediana.

Valtimon atk-verkon rakentaminen

Valtimon kunnan atk-verkon rakentaminen ajoittui sopivasti Oppiva Ylä-Karjala -hankkeen kanssa. Keväällä 1998 Valtimolla suunniteltiin verkon rakentamista. Valtimon verkon rakentamisessa oli mukana kolme keskeistä tahoja. Soneran tehtäväksi tuli tietoliikenteen hoitaminen, Novo Groupin kautta hoidettiin järjestelmän palvelin ja Karelian Netfellowsilta ostettiin työasemien asennus, päivitys ja verkon ylläpito. Syksyllä 1998 fyysinen verkko oli rakennettu kuntakeskukseen. Verkon runkokaapeloinnin ohella rakennettiin sisäiset tietoliikenneyhteydet sekä hankittiin mikrotietokoneet ja palvelimet. Atk-ohjelmistot kilpailutettiin. Myös ohjelmistojen ylläpito- ja käyttösopimukset tehtiin. Atk-palvelut hankittiin Karelian Netfellowsilta. Sopimus sisälsi asennuksen, koulutuksen ja käyttöönoton, jatkuvan käyttötuen sekä www-sivujen teon. Projekti on tuonut kunnalle apuvälineitä verkon rakentamiseen. Atk-verkon valmistuttua kunnassa on pohdittu verkon sisällön kehittämistä. Yritysten ja yhdistysten valmiuksia on haluttu lisätä. Kunnan palveluinformaatiota on siirretty sähköiseen muotoon. Samalla on haluttu lisätä päätöksenteon avoimuutta tuomalla esityslistat ja pöytäkirjat verkkoon.

3.7. Yritysverkko

- + **koulutus**
- + **Internet-sivujen tuotanto**
- **hidas käynnistyminen**

Projekti on järjestänyt koulutusta yrityksille ja tehnyt niille jonkin verran kotisivuja internettiin. Kansalaisverkkoon on rakennettu yrityshakemisto seutukunnan yrityksille, jossa on yrityksen perustiedot ja mahdollisesti linkki omille kotisivuille. Kansalaisverkossa on myös tarjottu yrityksille oma kauppapaikka, jossa yritys voi markkinoida tuotteitaan tai palveluitaan kansalaisverkon käyttäjille. Kansalaisverkossa on myynnissä mainostilaa yrityksille.

Yritykset ovat lähteneet varsin hitaasti mukaan kansalaisverkkoon. Jotkut yritykset käyttävät järjestelmän sähköpostia ja kotisivut sijaitsevat projektin palvelimella. Parhaimmillaan yrityksistä on kattavat tiedot yhteystietoineen. Sen sijaan sähköistä kaupankäyntiä ei ole syntynyt. Tuotteiden tai palveluiden tarjoamiseen sähköisesti ei ole ryhdytty yksittäisiä kokeiluja lukuun ottamatta. Yritysten on ollut vaikea nähdä projektista saatavia hyötyjä. Eniten projektista ovat voineet hyötyä paikallisilla markkinoilla toimivat yritykset, sen sijaan muille yrityksille projektin anti on ollut vähäisempi. Toinen selkeästi projektista hyötynyt yritystaho on ollut tietotekniikan toimittajat: projektin toiminta on edistänyt tietokoneiden ja -laitteiden myyntiä seutukunnalla.

Yksi syy yritysten passiiviseen suhtautumiseen projektiin voi olla se, että varsinkin pienissä yrityksissä kehittämistyöhön ei ole aikaa. Aika menee kokonaan käytännön työhön, josta yritykselle saadaan suora hyöty. Koulutukseen tai kehittämiseen käytetyn ajan koetaan olevan pois tuottavasta työstä.

Sähköpostia ja kotisivuja paljon käyttävät yritykset haluavat usein yrityksen nimen sähköisen osoitteen loppuosaan, esimerkiksi tulikivi.fi. Kansalaisverkon internet-osoitteen loppuosa on oyk.pkky.fi, mikä on hankala muistaa. Yrityksille nimiasia on myös imagokysymys. Projekti voisi rekisteröidä itselleen yksinkertaisemman internet-nimen. Yrityksille myös yhteyden toimintavarmuus ja tietosuoja ovat tärkeitä asioita, joihin tulisi kiinnittää huomiota.

3.8. Karelian Netfellows Oy

- + projektissa syntynyt yritys työpaikkoineen
- ? miten riippuvainen yritys on projektista

Karelian Netfellows Oy sai alkunsa Sitran aloitteesta. Sitrassa toivottiin, että ensimmäisen työllisyyskurssin jäsenten työllistäminen voitaisiin hoitaa yrityksen perustamisen avulla. Karelian Netfellows Oy sai yrityksen käynnistymisvaiheessa paljon starttiapua projektilta, mutta myöhemmin projektin tilaamien palvelujen osuus on selvästi pienentynyt.

Karelian Netfellows Oy tarjoaa asiakkaille mikrotukipalveluja, mikroverkkojen suunnittelua, rakentamista ja ylläpitoa, toimisto- ja koulutuspalveluja sekä internet- ja intranet-palveluja. Yritys on esimerkiksi rakentanut Valtimon kunnan mikroverkon ja kotisivut.¹⁵ Yritys hoitaa mm. Valtimon kunnan atk-tuen ja on tehnyt kaikkien kolmen kunnan kotisivut. Suunnitteilla on Pohjois-Karjalan liiton tietoyhteiskuntahankkeen Nokis II:n sivut, joista on tarkoitus tehdä eräänlainen Pohjois-Karjala-porttaali. Yrityksen erityisenä vahvuutena nähdään koulutustoiminta. Yrityksen viime vuoden liikevaihdosta noin puolet tuli koulutuksesta, mikrotuesta ja internet-sivujen tekemisestä tuli molemmista noin neljäsosa¹⁶.

Yrityksen perustaminen on ollut projektin vaikuttavuuden kannalta tärkeä päätös, koska sen kautta syntyneet kuusi työpaikkaa ovat olemassa projektin päättymisestä huolimatta. Projektin ja yrityksen työntekijöiden yhdessä muodostama työyhteisö luo hyvän pohjan kehittämistyölle tulevaisuudessa. Nähtäväksi jää, miten riippuvainen yritys on projektista, kun projektin toiminta lakkaa. Joka tapauksessa projekti on luonut tarpeita ja kysyntää yrityksen toiminnalle myös jatkossa.

¹⁵ Karelian Netfellows Oy (1999). <<http://195.237.228.172/palvelut.asp>>, 27.12.1999.

¹⁶ Matti Hakomäen esitys "Valtimon verkon käytännön toteuttaminen" Kuntalaiset verkkoon -seminaarissa 31.1.2000.

3.9. Markkinointiyksikkö

- **suunnitelma ei ole toteutunut**
- **etätyöpaikkoja ei ole vielä syntynyt**

Projektisuunnitelmassa yhtenä osa-alueena mainittiin etätyön ja internetin tarjoamat mahdollisuudet. Tarkoituksena oli rakentaa markkinointistrategia matkailuyrityksille sekä perustaa markkinointi- ja käännösyksiköt. Lisäksi projektin tavoitteena oli toimistopalvelujen myynti asiakasyrityksille. Nämä projektin tavoitteet eivät ole toteutuneet. Samoin suunnitteluvaiheessa luotiin odotuksia etätyön tarjoamista mahdollisuuksista alueelle.¹⁷ Nämä mahdollisuudet eivät ole projektin myötä toteutuneet ainakaan vielä. Uusia etätyöpaikkoja ei ole syntynyt siinä mielessä, että työtä olisi alettu myydä alueen ulkopuolisille yrityksille. Sitä vastoin projekti on itse organisoinut koulutustoimintansa ja kotikäynnit käyttäjien luona etätyön periaatteiden mukaisesti. Projektin töiden organisointi, työtehtävien jako ja raportointi on hoidettu mallikkaasti projektin omien suljettujen viestialueiden avulla. Kun projektin käyttäjäkoulutusta on alettu myydä esimerkiksi Leonia-pankille, niin näin syntyneitä työmahdollisuuksia voi pitää toteutuneena etätyönä.

3.10. Projektin työntekijöiden arviot tavoitteiden toteutumisesta

Arviointitutkimuksessa haastateltiin kahdeksan projektin työntekijää. Työntekijöiltä kysyttiin, miten heidän mielestään projektin tavoitteet ovat toteutuneet ja miten eri toimijat ovat hyödyntäneet projektia. Yleisesti voidaan todeta, että työntekijöiden tekemät arvioinnit onnistuneista ja epäonnistuneista asioista ovat hyvin yhteneväisiä arviointitutkimuksessa kerätyn muun materiaalin kanssa.

¹⁷ Pohjois-Karjalan koulutuskuntayhtymä (1998). Tietoyhteiskunta ja periferian uudet mahdollisuudet - Ylä-Karjala tietoyhteiskuntaan hanke "Oppiva Ylä-Karjala". Hankesuunnitelma 13.2.1998 (moniste).

Haastateltuja pyydettiin arvioimaan asteikolla 1-5 (1 = huonosti, 5 = erittäin hyvin) kunkin kohdan onnistumista. Työntekijöiden mielestä tavoitteet olivat parhaiten toteutuneet kioskipisteiden ja kansalaisverkon osalta. Heikoiten olivat onnistuneet koulu- ja yritysverkon rakentaminen. (Taulukko 5)

Taulukko 5. Tavoitteiden toteutuminen eri osa-alueilla projektin työntekijöiden arvioimana.

tavoitteet toteutuneet	osa-alue
erittäin hyvin	kioskipisteet kansalaisverkko Karelian Netfellows Oy
hyvin	kuntaverkko tekniset ratkaisut
tydyttävästi	kouluverkko
välttävästi	yritysverkko
huonosti	

Projektin vahvuudet ovat työntekijöiden arvioinnin perusteella verkon korkea käyttäjämäärä, onnistunut käyttäjäkoulutus ja seutukunnan imagon paraneminen. Etenkin käyttäjämäärän ja koulutuksen osalta työntekijöillä vallitsi myös vahva yhteinen onnistumisen kokemus. Vähemmän onnistuneita asioita olivat etätyö, kansalaiskeskustelun syntyminen ja sähköinen markkinointi. Kokonaisuudessaan työntekijät näkivät projektissa onnistutun varsin hyvin. (Taulukko 6)

Työntekijöitä pyydettiin arvioimaan myös sitä, miten eri toimijatahot ovat osanneet hyödyntää projektia. Kuntien aktiivisuudessa oli suuria eroja työntekijöiden mukaan. Valtimo ja Juuka ovat hyödyntäneet projektia huomattavasti enemmän kuin Nurmeksien kaupunki. Yrittäjien suhtautuminen oli myös varsin passiivista. (Taulukko 7)

Taulukko 6. Hankkeen eri asioiden onnistuminen projektin työntekijöiden arvioimana.

onnistunut	asia
erittäin hyvin	verkon käyttäjämäärä käyttäjäkoulutus seutukunnan imagon paraneminen
hyvin	työvoimakoulutus työpaikkojen luominen kunnallinen tiedottaminen
tydyttävästi	etätyö kansalaiskeskustelun syntyminen sähköinen markkinointi
välttävästi	
huonosti	

Taulukko 7. Projektin hyödyntäminen työntekijöiden arvioimana.

hyödyntänyt	toimija
erittäin hyvin	
hyvin	asukkaat koululaiset Valtimon kunta Juuan kunta
tydyttävästi	kunnat koulut yhdistykset päättäjät virkamiehet opettajat yrittäjät
välttävästi	Nurmeksien kaupunki
huonosti	

3.11. Alkuperäisen suunnitelman tavoitteiden toteutuminen

Oppivan Ylä-Karjalan tuloksia voidaan arvioida vertaamalla projektisuunnitelmassa mainittuja tavoitteita saavutettuihin tuloksiin. Luonnollisesti kokemuksen ja oppimisen myötä projektin painopisteitä voidaan muuttaa kesken projektin. Seuraavassa on esitetty projektisuunnitelmassa hankkeelle asetetut tavoitelauseet ja arvio niiden toteutumisesta projektin päättymishetkellä:

Tavoite:

Hankkeessa on saatu kokemuksia seutukunnallisen systemaattisen ja tavoitteellisen kehittämistyön ja niitä tukevan tietoliikenneinfrastruktuurin muodostumisen vaikutuksista seutukunnallisen syrjäytymisen ja yksittäisten ihmisten syrjäytymisen ehkäisemiseen ja tietoyhteiskuntavalmiuksien kehittämiseen. Hankkeessa saatuja kokemuksia hyödynnetään kansallisen tietoyhteiskuntastrategian kehittämisessä.

Kaksi työllisyyskurssia ja niistä rekrytoidut projektin työntekijät ovat hyvä osoitus projektin onnistuneesta toiminnasta työttömien syrjäytymisen ehkäisemisessä. Kurssilta valmistuneet kouluttajat ovat vetäneet kansalaisverkkoon mukaan laajasti eri väestöryhmiä. Projektin koulutustoiminta on lisännyt sellaisten yksittäisten ihmisten taitoja ja valmiuksia, jotka olisivat muuten vaarassa jäädä tietoteknisen kehityksen ulkopuolelle.

Kansalaisverkosta on muodostunut kuntien, järjestöjen ja yksittäisten ihmisten tiedottamiskanava. Samalla se on toiminut yleisenä keskustelufoorumina ja osallistumiskanavana. Se, miten hankkeessa saatuja kokemuksia hyödynnetään kansallisessa strategiatyössä, jää nähtäväksi.

Tavoite:

Seutukunnan päättäjien tulevaisuusfoorumi on tuottanut yhteisen seutukunnallisen kehityksen vision ja konkreettiset toimenpide-ehdotukset vision toteuttamiseksi. Päättäjiä on koulutettu tietoyhteiskuntakehityksen hahmottamisessa ja sen edellyttämien valmiuksien kehittämisessä ja mahdollisuuksien hyödyntämisessä. Seutukunnan imago on kehittynyt ja saanut positiivista julkisuutta.

Projekti kutsuu Ylä-Karjalaa seutukunnaksi. Esimerkiksi Pohjois-Karjalan liiton suunnittelussa se luetaan osaksi Pielisen Karjalan seutukuntaa, johon kuuluu Ylä-Karjalan lisäksi Lieksa. Ylä-Karjalan päättäjille järjestettiin tulevaisuusfoorumi projektin ensimmäisenä toimintavuonna. Kuntien seutukunnallinen ajattelu ei vielä ole kovin vahvaa eikä niillä ole yhteistä toimenpideohjelmia. Tätä puutetta korvaa osittain Pohjois-Karjalan liiton strategiatyö, jonka puitteissa laadittiin myös Pielisen Karjalan seutukunnan tulevaisuuden strategia. Esimerkiksi kunnat eivät ole tehneet tiedottamista koskevia ratkaisuja yhdessä, vaan jokainen kunta on tehnyt omat ja osin erilaiset ratkaisut.

Projekti on muuttanut Ylä-Karjalan imagoa ja luonut tulevaisuudenuskoa. Projektin laaja näkyvyys niin paikallisissa, maakunnallisissa kuin valtakunnallisissa viestintävälineissä on luonut positiivista kuvaa aktiivisesta Ylä-Karjalasta.

Tavoite:

On saatu kokemuksia seutukunnallisen oppimisen käytännön esteistä ja onnistumisen ehdoista.

Projektin eri väestöryhmiä laajasti tavoittanut koulutus ja siihen liittyvät kokemukset ovat arvokkaita. Onnistuminen erilaisten ja eri tasoilla olevien koulutettavien tarpeiden huomioonottamisessa ja alkukynnyksen madaltamisessa ovat tärkeitä kokemuksia. Mukana olevista kunnista Nurmeksen kaupungin ja joidenkin koulujen varauksellinen suhtautumi-

nen yllätti projektin työntekijät. Myös yritysmaailman hidas kiinnostuminen hankkeesta kertoo siitä, että eri tahojen tarpeet ja intressit ovat erilaisia ja tietotekniikan innovaatioiden käyttöönotto etenee eri vauhdilla.

Tavoite:

On onnistuttu häivyttämään seutukunnan ihmisten eriarvoistumista sen perusteella, omistaako hän nykyaikaisia tietotekniikan laitteita vai ei. Seutukunnalla on yleisessä kansalaiskäytössä, hankkeen perustamassa kansalaisverkossa yhteensä 25-30 uutta tietokonepistettä, tietokonekioskia. Koulujen tietokonepisteet ovat myös kuntalaisten käytössä ja em. määrät lisäksi olevia mahdollisuuksia.

Muut verkon käyttäjät ovat yksityisistä kodeista, yrityksistä, yhteisöistä, viranomaisista, kouluilta ja oppilaitoksista tulevia käyttäjiä. Matkailuyritysten asiakkaat käyttävät luotuja verkkoyhteyksiä omissa toiminnoissaan. Seutukunnallinen ja yrityskohtainen sähköinen markkinointi tavoittaa kansalliset ja kansainväliset asiakkaat ja asiasta kiinnostuneet.

Toiminnassa olevia kioskipisteitä on enemmän kuin suunnitelmassa mainittiin, pisteitä oli projektin loppuvaiheessa 33. Kouluja on saatu kuntalaisten käyttöön varsin heikosti, ainoa koululla toimiva kioskipiste on Juuassa Kajoon kylällä. Matkailijat käyttävät pisteitä jonkin verran, lähinnä sähköpostinsa tarkastamiseen ja internetin selailuun. Osa matkailuyrityksistä ei ole käyttänyt mahdollisuutta hyväksien hankkia kioskipistettä. Projekti on vaikuttanut sähköiseen markkinointiin tekemällä jonkin verran yrityksille kotisivuja. Sähköisen markkinoinnin kehittyminen on kuitenkin ollut varsin hidasta.

Tavoite:

Asukkaiden yhteiskunnallisten palvelujen tarjonnassa on löytynyt uusia, tietoliikenneyhteyksiä hyödyntäviä ratkaisuja.

Kansalaisverkko toimii sähköisenä tiedotus- ja markkinointikanavana, jota hyödyntävät kunnat, yhdistykset ja yksityiset ihmiset. Kansalaisverkon kirpputori-viestialueella voidaan ostaa, myydä, vuokrata ja vaihtaa sekä tuotteita että palveluja. Alueen yritykset ovat hyödyntäneet kansalaisverkkoa varsin vähän.

Tavoite:

On syntynyt uusia tietoyhteiskunnan työpaikkoja tietotuotantoon sekä seutukunnallisen ja yritysten sähköisen markkinoinnin tuloksena lisää liikevaihtoa seutukunnan yrityksiin ja sen myötä uusia tuotannollisen ja palvelutoiminnan työpaikkoja.

Sähköisen markkinoinnin merkitys liikevaihdossa on alueen yrityksissä erittäin pientä. Jotkut yritykset ovat kuitenkin projektin imussa päässeet hyödyntämään internettiä sähköisenä markkinointipaikkana. Lisäksi kansalaisverkko tarjoaa yrityksille yhden lisämahdollisuuden sähköiseen markkinointiin. Projektin työllistävä vaikutus näkyy selvimmoin projektin piirissä syntyneissä Karelian Netfellows Oy:ssä ja Glocal Oy:ssä. Lisäksi projekti on luonut kysyntää tietotekniikan opetukselle ja lisännyt laitemyyntiä.

Tavoite:

Ylä-Karjalassa on asukkaiden käytössä kansalaisverkko, jossa kaikilla asukkailla on mahdollisuus saada oma sähköpostiosoite ja mahdollisuus kotisivun tekoon. Kunnallinen tiedotustoiminta tapahtuu osaksi myös kansalaisverkkoa hyödyntäen. Kylät ja koulut hyödyntävät omassa toiminnassaan kansalaisverkkoa ja sen tarjoamia palveluja mm. etäopiskelumahdollisuuksia.

Kansalaisverkkoon liittyvät tavoitteet ovat toteutuneet hyvin. Myös kunnat ovat tuoneet esityslistoja ja pöytäkirjoja verkkoon. Kuntien tiedottamistoiminta voisi olla vielä avoimempaa, esimerkiksi jo erilaisten hankkeiden valmisteluvaiheessa. Kuinka paljon kylät hyödyntävät verkkoa, on paljon kiinni kunkin kylän aktiivien toiminnasta. Kouluissa kansalaisverkon käyttö vaihtelee riippuen opettajien aktiivisuudesta. Etäopiskelumahdollisuuksia ei ole projektissa juuri toteutettu.

Tavoite:

On koulutettu opettajia, yritysten työntekijöitä ja yrittäjiä, julkisyhteisöjen työntekijöitä ja muita seutukunnan asukkaita tietoyhteiskunnan valmiuksien hankkimiseen.

Koulutustoimintaa voidaan pitää yhtenä keskeisimmistä menestymisen alueista. Koulutus on ulottunut laajasti eri käyttäjäryhmiin.

Tavoite:

Sähköinen markkinointi on käynnistynyt osassa alueen yrityksiä.

Yritykset ovat lähteneet sähköiseen kaupankäyntiin varsin hitaasti mukaan. Muutama yritys on herännyt käyttämään sähköistä markkinointia etenkin projektin loppuvaiheessa.

Tavoite:

Tietotekniikan ja tietoliikennetekniikan hyödyntäminen kunnallisessa kansalaistoiminnassa on jokapäiväistä toimintaa.

Projekti on edesauttanut kansalaistoiminnan ja kansalaiskeskustelun syntymistä seutukunnalla. Verkko on toiminut kunnallisen tiedotuksen ja kansalaiskeskustelun areenana. Vilkas kansalaiskeskustelu on ollut paikallista kansalaisten keskinäistä julkista keskustelua, mutta se ei ole ollut vuoropuhelua kunnan ja kuntalaisten välillä. Sellaisten yh-

teydenottojen määrä kuntaan päin, jossa kansalaiset käyttäisivät esimerkiksi sähköpostia, ovat olleet kuitenkin varsin vähäisiä.

Tavoite:

Seutukunnan positiivinen tunnettuus on lisääntynyt, mittarina tiedotusvälineiden tuottama aineisto.

Projektista on kerrottu hyvin myönteiseen sävyyn niin paikallisissa, maakunnallisissa kuin valtakunnallisissakin tiedotusvälineissä. Ylä-Karjala on saanut positiivista julkisuutta ja päässyt nauttimaan "edelläkävijän imagosta" paikallisen tietoyhteiskunnan rakentamisessa.

Taulukko 8. Suunnitelman määrälliset tavoitteet ja niiden toteutuminen 31.3.2000.

asia	tavoite	toteutunut
osaajien kouluttaminen	50	n. 40
uusia etätyöntekijöitä muuttanut alueelle	15-20	ei toteutunut
uusia tietotyöpaikkoja	10	6 (Karelian Netfellows Oy)
tietoverkkojen käyttäjiä	1500	5225
aktiivikäyttäjiä (käyttää päivittäin)	600	n. 1500
kioskipisteitä	25-30	33

3.12. Yhteenveto osa-alueiden tuloksista

Arvioinnissa käytetyistä materiaaleista ja projektin työntekijöiden arvioinnista muodostuu yksimielinen kuva, että kansalaisverkko, sen käyttäjämäärät ja käyttökulttuuri ovat olleet onnistuneita tuloksia. Niiden saavuttamiseen on liittynyt hyvin toteutettu työntekijöiden koulutus sekä heidän puolestaan antama käyttäjäkoulutus, joka on käyttäjien tarpeesta lähtevää, paikallisesti juurtunutta ja ilmaista. Käyttäjien koulutus ja käyttäjätuki muodostavat saumattoman kokonaisuuden. Verkon saavutettavuuden parantamiseksi on käytetty voimavaroja perustamalla kioskipisteitä sekä viemällä käyttäjäkoulutus ja tuki koteihin. Näiden hyvien tulosten rinnalla on todettava, että alkuperäiset tavoitteet kuntaverkon kehittämisestä, kouluverkosta, yritysten verkottumisesta ja yhteisestä markkinoinnista tai etätyöpaikoista ovat toteutuneet vain osittain.

Projektissa asetettujen tavoitteiden toteutuminen kertoo toiminnan painottumisesta. Tavoitteet ovat ylittyneet eritoten kansalaisverkon käytön osalta ja myös koulutukseen on panostettu voimakkaasti. Tämä on jälkikäteen katsottuna luonnollista, koska projektin keskeinen toteuttaja on koulutusorganisaatio. Myös projektin yhteistyö eri tahojen kanssa on sujunut epätasaisesti, esimerkiksi kuntien virkamiesten ja päättäjien, yritysten, koulujen ja järjestöjen aktiivisuus käyttää kansalaisverkkoa tai muita projektin tarjoamia palveluja on vaihdellut suuresti.

4. VERKON ERI KÄYTTÄJÄRYHMÄT

Luvussa tarkastellaan kansalaisverkon käyttäjätyyppejä. Aluksi tarkastellaan käyttäjien kahta äärytyppiä, aktiivikäyttäjiä ja juuri projektin loppuvaiheessa mukaan liittyneitä myöhäisheränneitä. Lisäksi tarkastellaan projektin kohtaamaa kritiikkiä ja kritikoita. Lopuksi havainnollistetaan esimerkkien avulla erilaisia verkon käyttötapoja sekä tarkastellaan sitä, ketkä verkkoa käyttävät ja ketkä eivät.

Eri käyttäjäryhmien osallistumista pohdittaessa voidaan käyttää apuna Anna Köpän¹⁸ ja Marja-Liisa Viherän¹⁹ ajatuksia tietoyhteiskunnassa vaadittavista viestinnällisistä valmiuksista. Ne voidaan tiivistää Köpän mukaan kolmenlaisiin valmiuksiin: pääsy, osaaminen ja motivaatio. Samanlaista jaottelua käyttää myös Marja-Liisa Viherä, joka on korvannut pääsyn käsitteellä liittymä. Pääsillä ja liittymällä tarkoitetaan laitetta tai järjestelyä, joka mahdollistaa henkilölle pääsyn ja yhteydet tietoverkkoihin. Tämä edellyttää esimerkiksi asianmukaista ja saatavilla olevaa laitteistoa ja tietoliikenneyhteyksiä. Oppiva Ylä-Karjala -projektissa verkkoon pääsy kaikille on varmistettu avoimien kioskipisteiden avulla. Osaamisella puolestaan viitataan tietotekniikan käytötaitoihin, tietokone- ja lukutaitoon ja taitoon tuottaa itse materiaalia verkkoon. Osaamiseen kannattaa sisällyttää myös kyky soveltaa hankittua tietoa ja sosiaaliset vuorovaikutustaidot. Projektissa osaamista on lisätty eri väestöryhmiä laajasti tavoittaneen kansalaiskoulutuksen avulla. Motivaatio tiedon ja tietotekniikan hyödyntämiseen lähtee paitsi Köpän kuvaamasta tiedon sisällön laadusta, myös yksilön omakohtaisesta halusta ja tarpeesta oppia uutta. Kansalaisverkossa olevan informaation kiinnostavuus vaikuttaa siis ihmisten motivaatioon.

Viherä korostaa sitä, että kansalaisten viestintävalmiuksien kolmen osa-alueen tulee olla yhteensopivia. Jos esimerkiksi viestimisen motivaatio puuttuu tai jos ihminen ei osaa käyttää omaa viestintävälinettään, ei yhteisöllinen viestintä toimi, vaikka

¹⁸ Köppä, Anna (1998). Tietoyhteiskunta tulee - ollaanko maaseudulla valmiita? Maaseudun uusi aika, maaseutututkimuksen ja -politiikan aikakauslehti 1/98, 49-56.

¹⁹ Viherä, Marja-Liisa (1999). Ihminen tietoyhteiskunnassa - kansalaisten viestintävalmiudet kansalaisyhteiskunnan mahdollistajana. Turun kauppakorkeakoulun julkaisuja, sarja A-1:1999, Turku.

liittymät olisivat kunnossa. Ongelma on myös henkilöllä, jolla on motivaatiota ja taitoja, mutta jolta puuttuu yhteensopiva liittymä.

4.1. Aktiivikäyttäjät

Oppiva Ylä-Karjala -hankkeessa voidaan tunnistaa kahdenlaisia aktiivikäyttäjien ryhmää: nuoret ja aktiivikeskustelijat. Suurin aktiivisten joukko löytyy nuorisosta, joka on muodostanut kansalaisverkosta oman vapaamuotoisen kohtaamispaikan, jossa lähetetään sähköpostia kavereille ja kutsutaan samaan aikaan linjoilla olevia ihmisiä chat-keskusteluun. Heille verkon käyttö on pitkälle ajanvietettä ja yhteisöllisten kokemusten hakemista. Projektin myötä seutukunnan nuorille on muodostunut oma nuorisokulttuurinsa, johon kuuluu kioskipisteillä käyminen, sähköpostien lähettäminen ja chat-keskustelut. Osittain ne ovat saattaneet jopa korvata perinteisiä harrastuksia ja ajanviettotapoja, ainakin jotkut aikuiset ovat huolissaan esimerkiksi liikuntaharrastusten puolesta.

Juuan Poikolan koulun atk-kerhon oppilaita pyydettiin kertomaan omasta internetin ja kansalaisverkon käytöstään. Kerholaiset olivat ala-asteen kuudennella luokalla. Oppilailta kysyttiin, mistä he ovat yhteydessä verkkoon, kuinka usein he käyvät kansalaisverkossa ja mitä he tekevät verkossa. Kysymyksiin heitä pyydettiin vastaamaan sähköpostilla. Vastauksia tuli yhteensä 20. Vastajaat kävivät kansalaisverkossa ja internetissä viikottain, osa jopa monta kertaa päivässä. Yhteys otettiin pääsääntöisesti koululta tai kioskipisteeltä. Osa kävi verkossa myös kotoa tai kaverin luota, mutta tämä oli selvästi vähäisempää. Koululaisten verkkoon *pääsyn* kannalta koulut ja kioskipisteet ovat tärkeässä asemassa. Verkon käyttö on pääsääntöisesti sähköpostien lukemista ja lähettämistä sekä chattailua. Tiedonhankinta ja pelien pelaaminen mainittiin myös. Etenkin pojat imuroivat myös kuvia ja musiikkia internetistä. Nuorilla on luja *motivaatio* käyttää kansalaisverkkoa keskinäisessä viestinnässään. He ovat omaksuneet uuden tavan viestiä ilman ennakkoluuloja ja näin samalla kehittäneet omaa *osaamistaan*.

Toinen, määrältään pienen aktiivijoukon muodostavat aktiiviset keskustelijat. Varsin nopeasti kansalaisverkon viestialueita seurattaessa erottaa joukon keskustelijoita, jotka ottavat kantaa useisiin eri elämänalueita koskeviin asioihin. Heillä on usein

myös tietyt alueet, joilla he ovat erityisen aktiivisia. Heillä on vahva halu muuttaa elinympäristöään ja myöskin uskoa vaikuttamisen mahdollisuuksiin. He ovat taitavia ilmaisemaan asiansa kirjallisesti ja he omaksuivat verkon käytön nopeasti. Heistä on tullut eräänlaisia paikallisia virtuaalijulkiksia, joiden kannanottoja eri asioihin muut seuraavat. Köpän ja Viherän kolmijakoa käyttäen heillä on vahva osaaminen ja motivaatio viestiä. Kansalaisverkossa aktiivisimmin keskustelevat ovat usein muualta seutukunnalle muuttaneita. Tämä voi johtua siitä, että heillä on tarve etsiä itselleen oma toiminta-areenansa ja hakea uusia tuttavuuksia, jolloin kansalaisverkko tarjoaa heille mahdollisuuden tehdä oma elinympäristö itselle merkitykselliseksi. Pitempään paikkakunnalla asuneilla toimintatavat ja ystäväpiiri ovat monesti jo vakiintuneet eikä vastaavaa tarvetta ehkä ole.

Viikon 3 suurkäyttäjät

Aktiivikäyttäjiksi voidaan kutsua henkilöitä, jotka käyvät verkossa yli 10 kertaa viikossa, siis karkeasti arvioiden pari kertaa päivässä. Viikolla 3 (17.-23.1.2000) heitä löytyi 515. Heidän joukostaan voidaan erottaa vielä 65 suurkäyttäjää, joilla oli vähintään 30 käyttökertaa viikossa. He siis kävivät verkossa keskimäärin 4 - 5 kertaa päivässä. Vain yhdellä käyttäjällä oli yli 100 (136) loggausta viikossa. Hän oli kunnan toimistovirkailija, jonka työhön kunnan verkkosivut kuuluivat.

Suurkäyttäjien yhteiskunnallinen asema

Projektin omat työntekijät	7
Koululaisia ja opiskelijoita	39
- pojat	23
- tytöt	16
paikkakuntajakautuma:	
- Juuka	13
- Nurmes	19
- Valtimo	7
Työikäisiä	18
- kuntien toimistovirkailijoita	3
- opettajia	7
- yrittäjiä	4
paikkakuntajakautuma:	
- Juuka	6
- Nurmes	8
- Valtimo	3
- Helsinki	1
Eläkeläisiä	1
Suurkäyttäjiä yhteensä	65

Lähde: OYK käyttäjäseuranta, muokkaus JO.

4.2. Myöhäisheränteet

Kansalaisverkon uusimpien käyttäjien motiiveja tarkastellaan seuraavassa käyttäjiltä saatujen sähköpostiviestien avulla. Viestit pyydettiin Juuassa pidetyn koulutustilaisuuden osanottajilta 26. tammikuuta 2000. Koulutus oli tarkoitettu aikuisille, jotka eivät ole aiemmin käyttäneet verkkoa. Vastaajien joukko on kiinnostunut kansalaisverkosta vasta projektin loppuvaiheessa. Heistä käytetään tässä yhteydessä termiä myöhäisheränteet. Käyttäjiä pyydettiin lähettämään sähköpostiviesti siitä, miksi he ovat kiinnostuneita käyttämään kansalaisverkkoa. Vastauksia saatiin 14 käyttäjältä.

Motiivit liittyvät tietokoneiden käytön opetteluun. Kotona joko on tai sinne ollaan hankkimassa tietokone, jonka käyttö halutaan oppia. Kotikonetta ovat ehkä aikaisemmin käyttäneet lapset ja nyt haluttaisiin oppia itsekin käyttämään sitä. Työssä tarvittaisiin atk-taitoja, esimerkiksi kirjanpidossa ja laskujen teossa. Myös arkipäivän asioiden hoidossa uskottiin tietotekniikan oppimisesta olevan hyötyä, sähköpostin ja internetin käytön opettelu kiinnosti kansalaisverkon ohella. Kiinnostus tietokoneiden käyttöä kohtaan oli saanut lähtemään koulutukseen, joku oli lähtenyt aviopuolison tai tuttavavan houkuttelemana. Myös uteliaisuus kansalaisverkkoa kohtaan mainittiin motiivina. Tieto koulutuksesta oli saatu joko tuttavavan kautta tai lehti-ilmoituksesta. Opetusta pidettiin hyvänä, koska se lähtee aivan perusteista. Parhaiten oppii tekemällä itse ja kysymällä tarvittaessa neuvoa.

Alkuvaiheessa käyttäjien motiivit ovat usein varsin yleisiä. Halutaan oppia tietotekniikkaa, koska joko työpaikalla tai kotona on käytettävissä kone. Tarpeet yksityiskohtaistuvat ja tarkentuvat, kun kokemusta käytöstä on hieman enemmän.

4.3. Projektiin kriittisesti suhtautuvat

Projektin saama kritiikki on ollut suurinta Nurmeksessa, jossa etenkin kaupungin atk-henkilöstön on koettu työntekijöiden mukaan suhtautuneen hankkeeseen kriittisesti. Kaupungin kannalta sitoutuminen määräaikaan projektiin ei välttämättä ole mielekäästä. Nurmeksessa oli omat sähköisen viestinnän ratkaisut jo tehty, kaupungin tiedotus hoidetaan internetin kautta. Kunnille onkin tärkeää hoitaa myös tiedotusta ulospäin, ei vain pelkästään

oman kunnan asukkaille. Voi olla myös mahdollista, että hanke koetaan jollakin tavalla uhkaksi vakiintuneille toiminnoille.

Paikallisessa tietokonealan yrityksessä projekti nähtiin kilpailijana, koska myös yritys tarjoaa tietoliikenneyhteyksiä. Kansalaisverkon kautta yhteys on ollut käyttäjille edullisempi. Toisaalta on todettava, että projekti on lisännyt tietokoneiden ja ohjelmlaitteiden myyntiä seutukunnalla.

Uudet toiminnot yleensä kohtaavat jonkinasteista muutosvastarintaa jo olemassa olevissa toiminnoissa ja organisaatioissa. Uusi hanke voi muuttaa aikaisempia toimintatapoja ja lisätä kilpailua. Toisaalta uudet hankkeet tarjoavat usein samalla organisaatioille lisäresursseja. Tämän takia olisi tärkeää liittoutua ja harjoittaa yhteistyötä. Oppiva Ylä-Karjala -hankkeen keskeinen opetus on, että kunnat tulisi alusta alkaen saada vahvasti mukaan projektiin, onhan kuntien rooli varsin keskeinen paikallisissa hankkeissa. Hankkeen saama kritiikki olisi voinut olla vielä vähäisempää, jos esimerkiksi kuntien atk- ja tiedotusvastaavat olisivat olleet vahvemmin mukana projektin suunnitteluvaiheessa ja käytännön toteutuksessa. Oppiva Ylä-Karjala -hankkeessa kuntien rooli on ollut lähinnä ohjausryhmässä olevan edustuksen varassa. Myös tietokonealan yritysten kanssa olisi ollut hyvä pohtia jo alkuvaiheessa sitä, mitä projekti merkitsee yritykselle.

Käyttäjien kritiikin kärki kohdistuu yhteyksien epävarmuuteen. Kansalaisverkkoon pääsy ja yhteyksien katkeileminen koettiin ongelmallisena. Kansalaisverkosta käydään vilkasta keskustelua siitä, miten hyödyllinen kyseinen verkko on seutukunnalle. Osa ihmisistä pitää verkkoa pelkästään ajanvietteenä ja nuorison kohtaamispaikkana, toiset kokevat verkon hyödylliseksi. Käyttäjien kritiikistä nousee kaksi keskeistä asiaa: käytön toimintavarmuus ja kansalaisverkon sisältö. Kumpaankin tulisi kiinnittää mahdollisissa jatkohankkeissa riittävästi huomiota.

4.4. Esimerkkejä erilaisista käyttäjistä

Eläkeläiset ovat hyvin pieni käyttäjäryhmä, mutta heitäkin on muutama uskaltanut mukaan. **Eila** (nimi muutettu) asuu pienessä kylässä toistakymmentä kilometriä kirkonkylältä. Pääasiassa hän on käyttänyt kansalaisverkkoa omalta kotikoneeltaan, jonkun verran myös opiskelun yhteydessä kirkonkylän koulujen koneilta. Viime elokuussa paikallisen osuuskunnan kokouksessa

oli puhumassa Oppiva Ylä-Karjala -projektin työntekijä. Pari viikkoa tämän jälkeen kotiin hankittiin tietokone. Aikaisempaa kokemusta tietokoneiden käytöstä Eilalla ei ollut. Neuvoa ja opastusta hän on saanut ihan kädestä pitäen. Projektin työntekijä on käynyt kahdesti kotona opastamassa. Motiivina tietokoneiden käyttöön Eilalla on omien sanojensa mukaan se, että "saa aivoja käyttää uuden asian hyväksi". Kirjoittaminen on tuttua Eilalle jo aiemmin, hän on kirjannut ylös isännän kertomia satujuttuja ja kirjoittanut runoja. Myös kylän historiaa hän on kirjoittanut Kalevalan mittaan kylästä kertovaa radio-ohjelmaa varten. Tuohon ohjelmaan juttu ei mahtunut, mutta nyt se löytyy kylän sivuilta internetistä.

Tietokonetta on Eilan mukaan käytettävä usein, etteivät asiat unohdu. Projektista hän toteaa: "Tämän parempaa ei voi keksiä kuin tämä homma, myös meikäläisen ikäiset ovat päässeet mukaan." Kansalaisverkkoa Eila käyttää päivittäin noin kahdesti päivässä. Hän seuraa keskustelua ja käy sähköpostikeskustelua tuttavien ja tyttären kanssa.

Maanviljelijä Antti käyttää tietokonetta aktiivisesti työssään. Kirjanpito, peltoviljelykirjanpito ja eläinrekisterin pito onnistuu omalta koneelta, samoin pankkiasioiden hoitaminen ja kansalaisverkon käyttö. Projektin työntekijät kävivät kotona opastamassa verkon käyttöön. Tarpeen tullen hän on kysynyt neuvoa myös sähköpostilla. Kansalaisverkkoon hän menee yleensä kotikoneeltaan, joskus myös kioskipisteiltä, kun pankissa ja huoltoasemalla käydessä jää odotusaikaa. Internet-liittymän ja sähköpostin Antti oli hankkinut jo ennen kansalaisverkkoa. Vanha liittymä ei ole kuitenkaan tällä hetkellä käytössä, sillä kansalaisverkon kautta yhteys on edullisempi. Kansalaisverkkoa hän käyttää 3-4 kertaa viikossa, lähettää sähköpostia ja seuraa, mitä uutta verkkoon on tullut. Viestialueille hän on lähettänyt koko aikana kaksi viestiä: rantakalaillasta ja hiihtotapahtumasta. Kansalaisverkon käyttö on Antin mielestä mielenkiintoista ja hyödyllistä, verkossa on ajan tasalla olevaa tietoa ja toisten mielipiteitä on hauska seurata. Samalla oppii myös tietotekniikan käyttöä. Uuden oppimisen ja itsensä kehittämisen halu näkyy esimerkiksi siinä, että Antti on aloittanut kansalaisopistossa venäjän kielen opiskelun. Ongelmana verkon käytössä on ollut hänen mielestään yhteyden saaminen.

Yrittäjä Matti on monen muun aikuisen tavoin yhteydessä kansalaisverkkoon työpaikan koneelta. Hän käy kansalaisverkoissa monta kertaa päivässä. Lisäksi joskus harvemmin tulee käytyä postin ja pankin kioskipisteillä. Käyttö on lähinnä sähköpostin käyttöä. Lisäksi hän hoitaa verkon kautta pankkiasioita, seuraa kansalaisverkon julkisia palveluja ja uusimpia viestejä. Oman kunnan asiat kiinnostavat paljon. Motiivina hänellä on henkilökohtaisen valvutuneisuuden säilyttäminen. Ongelmina Matti mainitsee järjestelmään pääsyn ja tietosuojan. Verkon käyttöön hän ei ole saanut itse koulutusta, sen sijaan omat lapset ovat olleet koulutuksessa. Kotikoneeseen ohjelma on asennettu itse.

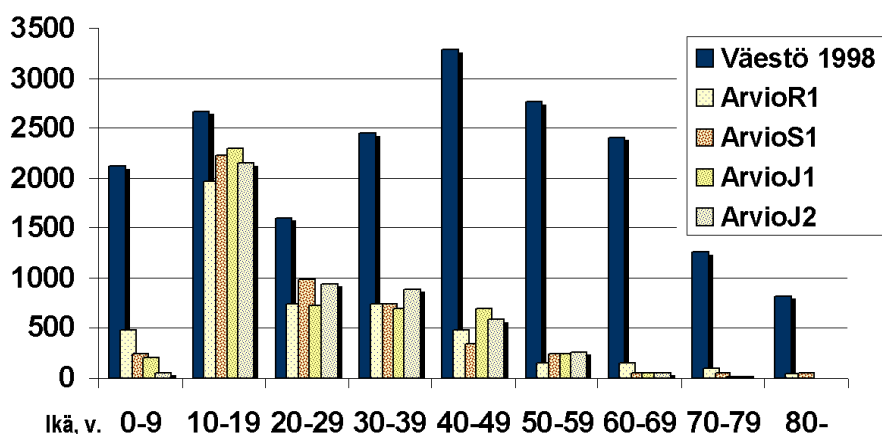
Yrittäjä Heikki rekisteröityi kansalaisverkon käyttäjäksi, mutta kun puoleen vuoteen verkkoa ei tullut käytettyä, hänen tunnuksensa on vanhentunut. Tietokonetta hän käyttää hyötykäyttöön. Yrityksen kirjanpito hoidetaan tilitoimiston kautta. Pienyrittäjällä aikaa tietokoneiden käyttöön opetteluun on vähän. Tämän vuoksi Heikki ei ole osallistunut kursseille, vaikka kiinnostusta olisikin. Samoin on yrityksen kehittämisen laita. Kehittäminen nähdään tärkeänä, mutta se on samalla pois varsinaisesta työstä.

Taija on Valtimon yläasteen **yhdeksännellä luokalla**. Hän käyttää kansalaisverkkoa koulusta ja kioskipisteiltä, lähinnä postin ja osuuspankin päätteiltä. Käyttö on lähes jokapäiväistä; lähinnä chatin ja sähköpostin käyttöä sekä nuorten alueen seuraamista. Sähköposteja hän lähettää pääasiassa Valtimolle ja Juukaan. Kansalaisverkon käyttö on hänelle omien sanojensa mukaan ajanvietettä. Suuren käyttäjämäärän Taija uskoo johtuvan kioskipisteistä, joita on helppo käyttää.

4.5. Ketkä verkko on tavoittanut ja ketä ei

Huolimatta siitä, että kansalaisverkon käyttäjämäärät ovat kokonaisuutena kasvaneet nopeasti ja niitä voidaan pitää korkeina, niin on tärkeää hahmottaa myös se, mihin ryhmiin käyttäjät kuuluvat ja ketkä puuttuvat joukosta. Ketkä verkosta sitten hyötyvät ja ketkä eivät ole verkon käytöstä innostuneet? Koska arviointia varten ei ollut käytettävissä käyttäjiksi rekisteröityneiden ikätietoja, laadittiin käyttäjäkunnan ikäjakautumasta neljä asiantuntijoiden arviota (yksi projektin ja yksi Karelian Netfellows Oy:n työntekijän arvio, lisäksi kumpikin arviointitutkimuksen tutkija laati

omansa). Näiden avulla laskettuja käyttäjien määriä eri ikäryhmissä on kuviossa 4 verrattu Ylä-Karjalan väestön ikäjakautumaan projektin alkaessa (1998). Asiantuntijoiden arviointien keskinäiset erot eivät ole kovin suuria. Kuten kaaviosta voidaan nähdä, nuoremmissa ikäryhmissä verkon käyttäjien osuus on arvioitu korkeaksi, mutta varsinaisissa suurissa keski-ikäisten ikäryhmissä, 40-50-vuotiaissa ja sitä vanhemmissa, verkon ulkopuolelle jääneiden osuus on suuri. Todettakoon, että verkon käyttäjistä löytyy kyllä kaikkien ikäryhmien edustajia. Aikaisemmin esitellyt esimerkkikäyttäjät osoittavat, että eläkeläisiä myöten kaikki ikäryhmät ovat löytäneet paikallisesta kansalaisverkosta heitä kiinnostavia sisältöjä ja yhteyksiä ja he ovat myös oppineet verkon käytön. Se, että verkko ei tavoita kaikkia ikäryhmiä samalla tavalla, voi myös olla merkki siitä, että kaikki eivät yksinkertaisesti tarvitse tällaista yhteydenpidon muotoa. Eiväthän kaikki kirjoita myöskään lehtien yleisönosastoihin.

Kuvio 4. Arviot käyttäjien määrästä Ylä-Karjalan väestön eri ikäluokissa.

Yleensä sähköpostin ja internetin käyttö on levinnyt ensiksi toimistojen ja virastojen työntekijöiden ja koulujen kautta. Kotiin tietokoneet ovat tulleet työasioiden ja nuorison takia. Maaseudun ikääntyneempien sukupolvien ammatillinen viestintä on siirtynyt hitaammin elektroniseen yhteydenpitoon. Lehdet, järjestöjen

kokoukset ja puhelimet ovat riittäneet, mutta sähköiset yhteydet ja tietokoneet yleistyvät koko ajan esimerkiksi pankkiasioiden ja paperisodan hoitamisessa. Myös maaseudun vakiintunut posti-myynnin käyttökulttuuri voi saada uusia elektronisen kaupan käynnin muotoja.

4.6. Yhteenveto

Kansalaisverkon käyttäjien kannalta olennaista on, että heillä on valmiudet viestiä eli pääsy, osaaminen ja motivaatio. Rungas koulutustarjonta on ulotettu kaikille halukkaille ja näin huolehdittu osaamisen kehittämisestä. Koulujen, työpaikkojen, kioskipisteiden ja kotien koneet tarjoavat käyttäjille pääsyn kansalaisverkkoon. Se mistä kukin käyttäjä tai käyttäjäryhmä käyttää kansalaisverkkoa, vaihtelee käyttäjän omista mahdollisuuksista riippuen. Kioskipisteverkosto tarjoaa etenkin nuorille mahdollisuuden käyttää järjestelmää koulujen koneiden ohella. Käyttäjien motiivit ovat hyvinkin erilaisia. Verkon aktiivisimmista käyttäjistä voidaan erottaa nuoret ja aktiivikeskustelijat. Aktiivikäyttäjillä motiivit ovat tarkempia verrattuna vasta järjestelmään liittyneisiin.

Eri ikäluokista nuoret ovat suurin käyttäjäryhmä. Keski-ikäisistä ja vanhemmista ikäryhmistä huomattavasti pienempi osa on rekisteröitynyt verkon käyttäjiksi.

Eri käyttäjäryhmien motiiveja

nuoret työikäiset eläkeläiset	yhteydet toisiin nuoriin, ajanviete tietotekniikan käyttö työssä ja kotona henkinen virkeys
aktiiviset keskustelijat	osallistuminen, yhteiskunnallinen vaikuttaminen
passiiviset seuraajat	keskustelun seuraaminen

5. HANKKEEN YHTEISKUNNALLINEN MERKITYS

Paikallisesti Oppivan Ylä-Karjalan merkitys on ollut suuri. Hanke on edistänyt kuntien välistä yhteistyötä ja luonut positiivista tulevaisuudenuskoa. Projekti on kolmen kunnan alueella toimissaan vahvistanut omalta osaltaan alueen yhteenkuuluvuutta sekä kuntarajoja ylittävää yhteistyötä ja kontakteja. Projekti on myös lisännyt alueen tietotekniikan koulutusta ja osaamista. Projektissa on saatu kokemuksia paikallisesta tietoyhteiskuntahankkeesta ja sen toteuttamisesta kansalaislähtöisesti. Projekti toimii hyvin esimerkkinä muille alueille ruohonjuuritason tietoyhteiskunnan kehittämisestä.

Ylä-Karjalalle on kehittynyt projektin myötä paikallisen tietoyhteiskuntakehityksen edelläkävijän imago. Mukana oleville tahoille projekti on antanut mahdollisuuksia nauttia positiivisesta julkisuudesta. Alueen kunnat ja esimerkiksi soitinrakennusyritys Karelian Guitars ovat päässeet esille projektin positiivisessa imussa.

Hankkeen yhteiskunnallista merkitystä lähestytään viidestä eri näkökulmasta. Ensin tarkastellaan hankkeessa syntyneitä sosiaalisia innovaatioita. Sen jälkeen tarkastellaan projektin merkitystä syrjäytymiskehityksen torjumisessa. Kansalaisverkon roolia ja projektin tarjoamia mahdollisuuksia yritystoiminnalle tarkastellaan erikseen. Lopuksi pohditaan vielä paikallisuuden merkitystä.

5.1. Sosiaaliset innovaatiot

Hankkeessa ei ole pelätty tehdä omaperäisiä paikallisia ratkaisuja. Paikallisuuteen perustuva intranet on yksi tällainen innovaatio. Yleensä intranetit toimivat yrityksien ja työpaikkojen sisäisessä viestinnässä. Ylä-Karjalan verkko pohjautuu paikalliseen informaation tuotantoon paikallisille ihmisille.

Paikallisverkkoa rakennettaessa on jouduttu jatkuvasti rakentamaan verkon käytön pelisääntöjä. Jo alkuvaiheessa tehtiin ratkaisu, että ihmiset esiintyvät omilla nimillään. Toisten käyttäjien häiritsemisestä on voitu ottaa käyttöoikeudet pois muutamaksi viikoksi. Sopimattomasta käytöksestä annetut jäähyt ovat esimerkkejä tarpeesta kehittää käyttäytymissääntöjä myös virtuaaliyhteisössä.

Merkittävä innovaatio on käyttäjien lähikoulutus. Koulutusta ei tarvitse lähteä hakemaan muualta, vaan kouluttaja tulee käyttäjän kotiin opastamaan tietoverkon käytössä. Hankkeessa on koulutettu paikkakunnan työttömistä taitavia kouluttajia ja tukihenkilöitä. Työttömien reservin hyödyntämisessä on ollut tärkeää, että kurseille valitut on tunnettu hyvin jo ennalta. Näin on pystytty käyttämään kunkin henkilökohtaisia vahvuuksia hankkeen hyväksi.

Sosiaaliset innovaatiot

- paikallinen intranet
- verkon käytösäännöt
- käyttäjien lähikoulutus

5.2. Syrjäytymiskehityksen torjuminen

Projekti on pyrkinyt ehkäisemään syrjäytymistä. Keskeinen osa syrjäytymiskehityksen torjumista on ollut projektin koulutustoiminta, joka on ulottunut syrjäytymisvaarassa oleviin ryhmiin, kuten työttömiin, nuoriin ja eläkeläisiin. Projekti on onnistunut erityisesti tarjoamalla työttömille koulutus- ja kehittymismahdollisuuksia. Työttömistä koulutettiin projektin työntekijät, jotka hoitavat projektissa niin kansalaisten lähikoulutuksen kuin verkon hallinnoinnin. Projektissa koulutetut työttömät ovat saaneet mielekästä ja haasteellista työtä. Onnistumisten myötä monen osallisen itse-tunto ja osaaminen ovat nousseet merkittävästi.

Kioskipisteet ovat mahdollistaneet verkkoyhteydet myös niille, joilla ei ole kotona omia laitteita. Etenkin nuoret ovat innostuneet käyttämään niitä ahkerasti. Kioskipisteitä on sijoitettu julkisiin tiloihin, kuten kauppoihin, pankkeihin, posteihin ja kirjastoihin. Syrjäytymiskehityksen torjumisen kannalta on tärkeää, että osa pisteistä on sijoitettu myös työttömien, vanhusten ja nuorten tiloihin. Ongelmana kioskipisteiden sijoittumisessa syrjäytymisen kannalta on se, että syrjäkylistä ei löytynyt tiloja kioskipisteille.

Myös kansalaisverkon monipuolinen toiminta voi ehkäistä syrjäytymistä. Kuntien ja järjestöjen tiedottaminen verkon kautta voi aktivoida kansalaisia toimimaan. Verkko tarjoaa myös mahdollisuuden osallistua ja keskustella. Nuorisolle kansalaisverkosta on muodostunut tärkeä vapaamuotoinen kohtaamispaikka.

Syrjäytymisen ehkäiseminen

- koulutuksella perustaidot kaikille halukkaille
- kioskipisteet yhteyksien mahdollistajana
- kansalaisverkon monipuolinen toiminta

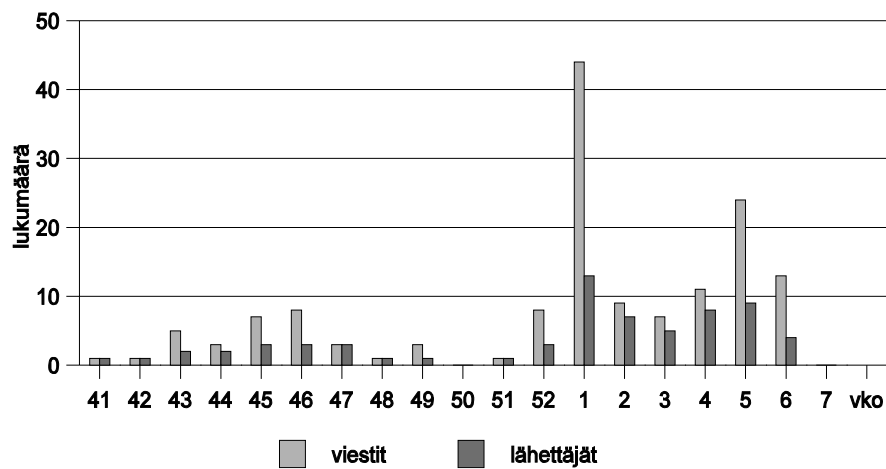
5.3. Kansalaisverkko tiedottamisen, keskustelun ja osallistumisen kanavana

Kunnat ja järjestöt käyttävät kansalaisverkkoa tiedottaessaan alueen asukkaille omasta toiminnastaan, tapahtumista ja muista tärkeistä asioista. Verkko ei ole niinkään korvannut perinteisiä tiedotuskanavia, vaan tuonut yhden uuden tavan viestiä entisten rinnalle. Järjestöjen tiedottamisen tehokkuus riippuu aktiivisten ihmisten kiinnostuksesta käyttää verkkoa. Kansalaisverkon tiedotustoiminta on varsin monipuolista, mutta läheskään kaikki järjestöt eivät käytä sitä aktiivisesti.

Kansalaisverkkoa voidaan tarkastella kansalaisten osallistumisen ja vaikuttamisen kanavana. Seuraavassa on analysoitu verkossa käytyä keskustelua vuoden 2000 presidentinvaaleista. Keskustelun analysoiminen on mielenkiintoista monessakin mielessä. Ensinnäkin tietoverkkojen on katsottu lisäävän kansalaisten osallistumismahdollisuuksia. Kansalaisverkon keskustelusta onkin kiinnostavaa katsoa, kuinka paljon aktiivisia on ja miten aktiivisia keskustelijat oikein ovat. Toiseksi vaaleihin liittyvän keskustelun tarkempi analysointi voi auttaa ymmärtämään kansalaisverkossa käytyä keskustelua yleensäkin.

Tarkasteluun on otettu vain Presidentinvaalit-viestialueella käyty keskustelu. Presidentinvaaleista on keskusteltu myös Poliitikka, Uusimmat viestit, Vapaa sana ja Vain naisille -alueilla. Tarkastelujakso on 16.10.1999-20.2.2000 välinen aika, joka alkaa kolme kuukautta ennen ensimmäisen kierroksen varsinaista äänestyspäivää ja päättyy kaksi viikkoa toisen kierroksen äänestyspäivän jälkeen.

Keskustelun aktiivisuudessa näkyy selkeä piikki ennen ensimmäisen ja toisen kierroksen äänestyspäiviä. Ennen joulua ja joulun aikaan keskustelua ei juurikaan ollut. Sen sijaan heti joulun jälkeen keskustelu oli kaikkein kiivainta. Ratkaisevan toisen kierroksen jälkeen keskustelu oli vilkkaampaa kuin ensimmäisen kierroksen jälkitunnelmissa. (Kuvio 5) Päivittäiset vaihtelut viestien määrässä ovat olleet suuria. Joinakin päivinä keskustelu on ollut hyvinkin aktiivista, toisina päivinä uusia viestejä ei ole lähetetty lainkaan.

Kuvio 5. Presidentinvaalit-viestialueelle lähetettyjen viestien määrä viikottain.

Viestialueelle lähetettiin tarkastelujakson kuluessa yhteensä 149 viestiä. Näistä 38 eli noin joka neljäs viesti oli projektin työntekijöiden lähettämä. Kirjoittajia oli yhteensä 25, joista projektissa työskenteleviä kuusi. Projektin henkilökunnalla on siis ollut varsin merkittävä osuus kansalaiskeskustelun synnyttämisessä. Viestien määrä on varsin suuri, jos sitä verrataan esimerkiksi sanomalehtien yleisönosastoissa käytyihin keskusteluihin. Ilmeisesti kansalaisverkkoon kirjoittamisen kynnys on matalampi kuin lehteen kirjoittamisessa. Aktiivisten kirjoittajien joukko on varsin pieni, vähintään 6 viestiä oli lähettänyt yhteensä 9 henkilöä ja yli kymmenen viestiä 4 henkilöä (Taulukko 9). Aktiivisin keskustelija oli lähettänyt peräti 49 viestiä, joka on kolmasosa kaikista alueen viesteistä.

Taulukko 9. Presidentinvaalit-keskustelualueelle lähettäneiden henkilöiden lukumäärä lähetettyjen viestien määrän mukaan jaoteltuna.

lähettänyt viestejä yhteensä	henkilöiden lukumäärä (yht. 25)
1	11
2-5	5
6-10	5
11-15	3
yli 15	1

Presidentinvaalit-keskustelualue oli tarkasteluajankohtana yksi suosituimmista viestialueista. Silti keskustelijoiden määrä on varsin pieni ja heistäkin erottuvat vielä kaikkein aktiivisimmat. Keskustelun seuraajia oli samaan aikaan paljon. Yleistäen voisi sanoa, että kansalaisverkon käyttäjistä pieni joukko on keskustelijoita ja valtaosa on seuraajia. Kanavana kansalaisverkko tarjoaa kuitenkin uuden areenan käydä kansalaiskeskustelua.

Verkko ja kansalaisuus

- kuntien ja järjestöjen tiedottamiskanava
- aktiivien osallistumis- ja keskustelufoorumi

5.4. Yritystoiminnan mahdollisuudet

Oppiva Ylä-Karjala -hankkeella on ollut joitakin vaikutuksia yritystoimintaan. Projektin toiminnan ohessa syntyi Karelian Netfellows Oy. Hankkeen myötä on syntynyt tietotekniikan käytön koulutuksen tarvetta ja osaamista. Käyttäjälähtöiselle tietotekniikan käytön koulutukselle kotikäynteineen näyttäisi olevan kysyntää, jos sen hinta voidaan pitää kohtuullisena. Laitteiden asennus kotiin ja käyttötuki voidaan jatkossa hoitaa yritysmuotoisesti. Pankkien verkkopalveluiden käytön opastus voidaan liittää tähän samaan koulutustoimintaan, kuten on jo tapahtunutkin. Myöhemmässä vaiheessa esimerkiksi sähköisesti saatavien julkisten palveluiden käytön neuvonta voi myös tarjota mahdollisuuksia yritystoiminnalle.

Projekti on avannut yrityksille tietokoneiden ja -verkkojen käytön mahdollisuuksia niin asioiden hoitamisessa, yhteydenpidossa kuin markkinoinnissa. Yrityksille tärkeää on täsmäkoulutus, joka lähtee yrityksen omista tarpeista ja tapahtuu sen aikataulun puitteissa.

Kansalaisverkko tarjoaa uuden tavan markkinoida paikallisille ihmisille omia tuotteita tai palveluja. Sen sijaan alueen ulkopuolisille markkinoille tähyävien yritysten kannattaa valita käyttöönsä muita viestintätapoja.

Yksi projektin myötä syntynyt yritystoiminnan mahdollisuus on hankkeessa syntyneen toimintamallin ja kokemusten konsultointi, jota hoitamaan perustettiin projektin päättyessä Glocal Oy. Hankkeessa mukana olleille keskeisille toteuttajille on kertynyt tältä alueelta osaamista, jota voidaan hyödyntää jatkossa.

Hanke ja yritystoiminta

- Karelia Netfellows Oy:n ja Glocal Oy:n syntyminen
- tietotekniikan ja sähköisten palveluiden koulutustoiminta
- tuki yritysten tietokoneiden ja -verkkojen käytölle
- paikallisten palveluiden markkinointi kansalaisverkossa
- toimintamallin ja kokemusten konsultointi

5.5. Paikallisuuden merkitys

Oppiva Ylä-Karjala -projekti tukeutuu vahvasti paikallisuuteen. On ajateltu, että paikallisyhteisö voi toimia paremmin, jos se käyttää apuvälineenään tietoverkkoa. Tuloksena on myös vastavuoroinen vaikutus, näin syntynyt paikallinen virtuaalisyhteisö on puolestaan muokannut paikallisyhteisöä. Projektin toiminta-alue on maantieteellisesti rajattu käsittämään kolme Ylä-Karjalan kuntaa: Nurmeksien, Juuan ja Valtimon. Käyttäjiksi ovat voineet rekisteröityä paitsi alueen asukkaat, myös ne, joilla on joitakin siteitä alueelle. Esimerkiksi kesämökkiläiset tai seutukunnan entiset asukkaat ovat voineet liittyä järjestelmään.

Projektissa paikallisuutta ei ole ymmärretty ulkopuolisen maailman vastakohtana, mikä saattaisi vahvistaa eristäytymistä ja syrjäytymistä. Päinvastoin paikallisuus on ymmärretty foorumina, jossa kohdataan yleisen kehityksen haasteita ja kehitetään yhteisiä valmiuksia uusien mahdollisuuksien hyödyntämiseksi. Paikallisuus on yhdessä oppimisen muoto, mikä tekee hankkeen nimestä Oppiva Ylä-Karjala yllättävän osuvan.

Ylä-Karjalan alue muodostaa toiminnallisesti varsin yhtenäisen alueen. Kunnilla ja sen asukkailla on ollut aikaisemmin yhteistoimintaa. Projektista on muodostunut yhteinen hanke ja ylpeyden aihe: meilläkin osataan tietoyhteiskuntaan liittyviä taitoja. Projekti on saavuttanut alueen tulevaisuutta koskevassa keskustelussa aloitteentekijän aseman.

Paikallisten olosuhteiden tuntemus projektin toteutuksen kannalta on ollut ratkaiseva. Projektin työntekijät voitiin valita jo ennalta tunnetuista työttömistä. Käyttäjien kouluttajat tuntevat koulutettavien elämänvaiheet ja koulutettavat puolestaan tuntevat opettajansa.

Kansalaisverkon sisältö perustuu siihen, että siellä kerrotaan ja keskustellaan ihmisiä lähellä olevista, paikallisista asioista. Toiminta-alue on riittävän pieni ja käsiteltävät asiat ovat tarpeeksi lähellä ihmisten jokapäiväistä elinympäristöä. Myös verkossa toimivat ihmiset tunnetaan muutenkin.

Paikallisuuden merkitys

- paikallisuus ulkoisten haasteiden kohtaamisen areenana
- yhdistävä ja identiteettiä rakentava hanke
- tuttu toimintaympäristö ja ihmiset
- paikallinen sisältö kiinnostaa

5.6. Yhteenveto

Hankkeessa on kyetty luomaan sosiaalisia innovaatioita. Tällaisia innovaatioita ovat paikallinen maallikkokouluttajien antama käyttäjien lähikoulutus ja paikallinen intranet-ratkaisu, johon liittyen on myös luotu pelisäännöt verkon käytölle.

Syrjäytymistä hankkeessa on torjuttu ulottamalla koulutus-toiminta myös syrjäytymisvaarassa oleviin väestöryhmiin ja tarjoamalla verkon ilmainen käyttömahdollisuus kioskipisteverkoston avulla. Paikallinen intranet antaa mahdollisuuksia kansalaistoiminnalle tarjoten välineen osallistumiselle ja keskustelulle. Vuoropuhelu kunnan ja kuntalaisten välillä voi myös lisääntyä. Paikallisuus lisää käyttäjien verkkoa kohtaan liittyvää mielenkiintoa.

Hankkeen tuloksena on syntynyt uutta yritystoimintaa. Koulutustoiminnalle ja tietotekniikkaan liittyvien laitteiden myynnille on projektin myötä syntynyt kysyntää.

6. KOKEMUSTEN JA TOIMINTAMALLIEN SIIRRETTÄVYYS

Monet viimeaikaiset aluekehityksen ja maaseudun kehityksen tutkimukset korostavat sitä, että eri paikkojen "kilpailuetu" muodostuu sellaisista tekijöistä, joita on vaikea siirtää. Tällaisia ovat esimerkiksi paikallisten yhteistyöverkostojen laatu (sosiaalinen pääoma) tai alueen ja sen organisaatioiden oppimiskyky. Myös OECD:n tuore raportti paikallisen kehittämisen parhaista käytännöistä korostaa, että hyvät toimintamallit ovat "kontekstisidonnaisia" eli ne riippuvat paikallisista olosuhteista, "perustuuhan koko paikallisen kehittämistoiminnan ajatus paikallisiin oloihin hyvin soveltuvien toimintatapojen tukemiseen. Siksi ei ole olemassa yhtä mallia siitä, kuinka paikallista kehitystä tulisi tehdä tai mitä strategioita ja toimenpiteitä pitäisi omaksua." Enintään voidaan tarjota yleisiä suuntaviivoja ja periaatteita, joita päätöntekijät voivat soveltaa omiin olosuhteisiinsa ja joiden noudattaminen todennäköisesti lisää onnistumisen edellytyksiä.²⁰

Edellä mainittu paikallisen kehittämistoiminnan paradoksi on rakennettu suoraan Oppiva Ylä-Karjala -hankkeen sisälle. Se perustuu paikallisten vahvuuksien tunnistamiseen ja edelleen kehittämiseen, mutta se on samalla alusta lähtien määriteltä kokeiluksi tai pilotiksi, jonka tuloksia halutaan siirtää muualle.

Tässä luvussa tunnistetaan ensin Oppivan Ylä-Karjalan tulosten taustalla olevat menestystekijät eli onnistumisen edellytykset. Sen jälkeen pohditaan niiden siirrettävyyttä.

6.1. Projektin menestystekijät

Hankkeen onnistumisen edellytykset voidaan jakaa karkeasti kolmeen ryhmään, joiden yhteen sattumisen tuloksena on syntynyt jonkinlainen onnistumisen kolmio.

Ensimmäisen tekijäryhmän muodostaa **paikallisten tarpeiden ja voimavarojen tunnistaminen ja paikallisten toimijoiden mobilisointi**. Koko hankkeen syntymisen taustalla on tarve vastata koko Ylä-Karjalan syrjäytymisen uhkaan. Sen lisäksi on

²⁰ OECD (1998). Best Practices in Local Development. The Local Economic and Employment Development Programme (LEED).

useita toimintatapoja, jotka osoittavat projektin juurtuneisuutta paikkakunnalle. Ensiksi toteuttajat ovat paikkakuntalaisia (vastuuorganisaatio, vetäjät, lähikouluttajien kouluttaminen paikallisista työttömistä). Toiseksi projekti on asettanut teknisten valintojen tärkeimmäksi kriteeriksi ohjelman käytön helppouden ja taloudellisen edullisuuden, mitkä vastaavat paikallisen väestön lähtökoh-
tia ja tarpeita. Kolmanneksi kansalaisverkon sisältöä kehitettäessä on reagoitu herkästi paikalliseen keskusteluun, ei ulkopuolise-
na vaan itse vahvasti osallistuen ja ongelmiin nopeasti ratkaisuja etsien. Tällä on ollut suuri merkitys esimerkiksi nuorison viestialu-
eiden ja niiden "nettietiketin" luomisessa.

Toisen olennaisen tekijäryhmän muodostaa **ulkopuolinen tuki**. Sitran rahoitustukea voi luonnehtia vankaksi. Sitra vaikutti muutenkin projektin hahmottumiseen. Sen kanta ratkaisi, että hankkeessa keskityttiin Ylä-Karjalan kolmeen kuntaan eikä projektin alueeksi tullut koko Pielisen Karjalan seutukunta. Näin mukaan innokkaasti tulossa ollut Lieksa jäi pois alkuvaiheessa. Sitran aloitteesta perustettiin kaikille avoimia kioskipisteitä ja koulutustoimintaa alettiin organisoida Karelian Netfellows -yrityk-
sen kautta. Sitran lisäksi merkittävää tukea tuli työvoimahallin-
nosta työllisyyskoulutukseen. Pohjois-Karjalan liitto kehitti maa-
kunnallista tietoyhteiskuntastrategiaa ja tuki projektin suunnitel-
man kypsyttelyä.

Kolmas ratkaiseva tekijäryhmä on **projektin toteuttamisen tapa**, johdon ja työntekijöiden innostuneisuus, sitoutuminen ja monipuolinen oppimiskyky. Tähän liittyy aktiivinen uuden kehittäminen (innovatiivisuus), rohkea eteenpäin ryntäämisen henki ja edellä-
kävijän itsetietoisuus ja imago, jota myös media kaiuttaa.

Jotkut projektin menestyksen osatekijät saattavat näyttää onnekkailta sattumilta. Tällaisena voisi pitää sitä, että ns. Hovila-
työryhmän ehdotus suljettavan maatalousoppilaitoksen tilojen uudesta käytöstä ei mennyt läpi, tai että Ylä-Karjalan tietoyhteis-
kuntahanke syntyi oikeaan aikaan, juuri kun maakunnalliset ja
valtakunnalliset tahot olivat lähtemässä liikkeelle. On kuitenkin
muistettava, että spontaanilta näyttävä sattuman luomien tilantei-
den oivaltaminen ja hyväksikäyttö perustuu ehkä pitkäänkin
kypsyneisiin valmiuksiin.

Projektin menestystekijät

- paikallinen juurtuneisuus
- käyttäjäläheinen ja laajasti eri väestöryhmät tavoittanut koulutus
- helppokäyttöinen sähköpostiin liittyvä käyttäjäliittymä
- käytön edullisuus
- Sitran rahoitus ja tietotaito, työvoimahallinnon ja P-K:n liiton tuki
- oikea-aikaisuus
- projektin johdon ja työntekijöiden innostus, sitoutuminen ja monipuolinen osaaminen
- aktiivinen uuden kehittäminen ja innovatiivisuus
- edelläkävijän itsetietoisuus ja imago

6.2. Siirrettävyyden haasteet

Ovatko edellä luetellut menestystekijät siirrettävissä toisiin olosuhteisiin ja miten? Paikalliset voimavarat ja ongelmat eivät luonnollisesti ole sellaisenaan siirrettävissä, mutta niiden tunnistamisen tärkeys ja menetelmät voidaan ehkä ottaa opittavien ja opettavien asioiden joukkoon. Menestyksen osatekijöiksi osoittautuneita voimavaroja voi olla jo jossakin valmiina, kun ne tunnistetaan ja osataan nähdä oikeassa valossa. Tässä tapauksessa niitä olivat paikallinen oppilaitos, jolla oli hyvät tekniset yhteydet, tilat laitteineen ja vetäjävalmiuksia, paikalliset työhaluiset työttömät ja yhteinen halu toimia syrjäytymisen uhkaa vastaan. Yleistäen voidaan sanoa, että vaikka on monia sellaisia menestystekijöitä, joiden siirtäminen toiseen paikkaan ja toisiin olosuhteisiin on vaikeaa, niin yhden hankkeen kokemuksen opiskelu voi auttaa menestyksen edellytysten tunnistamista toisenlaisissa olosuhteissa.

Juurtuminen paikallisiin sisältöihin ja paikalliseen kansalaisyhteiskuntaan ei ole siirrettävissä siinä mielessä, että yläkarijalaiset alkaisivat toimia ja keskustella vaikkapa lieksalaisten tai ilomantsilaisten puolesta. Paikalliset tarpeet ja ajankohtaiset

kiinnostuksen kohteet, paikalliset kysymykset ja virtuaaliset julkikikset ovat tarjottavissa vain esimerkkinä mahdollisesta toimintatavasta. Uuden paikallisen kansalaisverkon - ollakseen paikallisesti juurtunut - on luotava omat lähi- ja vierikouluttajansa ja omat suurkäyttäjänsä.

Syrjäisen ja yleensä paikallisen yhteisön tärkeä ominaisuus on sen kohtuullinen koko. Pienen paikkakunnan yhteisöllisyys toimii toisin kuin suuren. Suuressa erikoistutaan pitemmälle ja paikkaan liittyvä identiteetti on ohuempi kuin pienellä paikkakunnalla. Oppiva Ylä-Karjala on rakentanut virtuaaliyhteisöä tämän paikallisen tuttuuden ja reaalisten henkilöllisyyksien varaan, tehden niistä vahvuuden. Kokemusten siirron kannalta on tärkeä ero siinä, siirretäänkö Oppivan Ylä-Karjalan kokemusta suurentamalla entistä verkkoa vai synnyttämällä uusia pieniä verkkoja. Verkon suurentaminen vie ehkä kohti toisilleen tuntemattomien yksilöiden urbaaneja yhteisöllisyyden muotoja, joista Oppiva Ylä-Karjala on tähän asti irtisanoutunut. Käykö näin vai ei, olisi tärkeä tutkimusalue, joka yleisemminkin toisi tietoa ns. verkko- tai virtuaaliyhteisöjen ja reaalimaailman yhteisöjen suhteesta.

Tärkeä ja pohtimisen arvoinen asia on myös kysymys "seutukuntamaisuudesta". Oppiva Ylä-Karjala -hankkeen suunnitelmassa ja raportoinnissa puhutaan sujuvasti seutukuntamaisista oppimisprosesseista ja seutukunnan verkosta, pohtimatta tarkemmin, mitä seutukunta tarkoittaa. Ylä-Karjalan kolme kuntaa ovat osa Pielisen Karjalan seutukuntaa, joka siis ei ole tämän projektin toiminta-alue. Toisaalta Ylä-Karjalalla on joitakin seutukuntiin tavallisesti liitettyjä ominaisuuksia, kuten kuntien yhteistyötä palvelutuotannossa, päivittäistä työmatkaliikennettä ja jonkinasteiset paikalliset päivittäistavaramarkkinat. Nurmeksessa ja Valtimolla ilmestyy yhteinen paikallislehti Ylä-Karjala. Sen sijaan Juuan oma paikallislehti on Vaarojen Sanomat. Oppiva Ylä-Karjala -hanke on sovittautunut hyvin tähän toimintaympäristöön ja vahvistanut kolmen kunnan yhteistä alueidentiteettiä. Onpa hankkeen vetäjä ilmoittanut suoraan mielipiteenään, että alueen kolme kuntaa voitaisiin yhdistää. Aiotaanko tämä identiteetti noin vain unohtaa, kun Ylä-Karjala siirtyy jatkohankkeen Oppiva Vaara-Karjala osaksi?

Toinen tärkeä menestystekijöiden ryhmä oli ulkopuolinen tuki. Tämä voi siirtyä paikasta toiseen liiankin helposti. Ulkopuolisen tuen lähteet ja muodot voivat vaihdella tilanteen ja ajankoh-

dan mukaan. Se on ylipaikallista ja sitä koskevat päätökset tehdään yksittäisten paikkakuntien ulko- tai yläpuolella. Alue- ja maaseutupolitiikan muutokset ovat viime aikoina olleet nopeita ja erilaiset tukiohjelmat ja yhteistyökumppanit ovat kovan kilpailun ja kilpajuoksun kohteena. Kysymys on myös siitä, pystyvätkö paikalliset toimijat säilyttämään aloitevallan niissä yhteistyöhankkeissa, joihin ulkopuolista tukea haetaan. Ulkopuolinen tuki voi olla paikkakunnalle jopa haitallista ja heikentää paikallisia toimijoita, ja rahoittajan näkökulmasta se voi mennä hukkaan, jos paikallisten ja ulkopuolisten toimijoiden yhteistyö ei ole tasapainoista.

Oppivan Ylä-Karjalan tapauksessa ulkopuolisten tukijoiden ja paikallisten toimijoiden intressit on saatu sopimaan yhteen ilmeisen hyvin. On suuri kysymysmerkki, onnistutaanko yhtä hyvin toisissa olosuhteissa, joissa rahoitusmahdollisuudet ovat suppeammat ja rahoittajatahon toimintasäännöt ovat erilaiset. Sen yleisen johtopäätöksen voi tehdä, että rahoittajien ja paikallisten toimijoiden yhteisiin neuvotteluihin, tavoitteiden ja tarpeiden täsmentämiseen tulee varata riittävästi työaika.

Kolmannen menestystekijöiden ryhmän, paikallisen toimintatavan ja sen kokemusten siirtäminen on periaatteessa mahdollista koulutuksen ja tutustumisen avulla. Innostumista ja elämyksiä voidaan siirtää ihmisten vuorovaikutusta tukemalla. Siltä osin kuin innostus perustuu edelläkävijän imagoon, niin sen siirtäminen taas ei helposti onnistu. Edelläkävijän maine on pikemminkin kasaantuva, toinen sukupolvi ei voi olla edelläkävijä samoissa asioissa kuin ensimmäinen.

Jotkut kolmannen ryhmän menestystekijät voivat joutua jatkossa ristiriitaan paikallisen juurtuneisuuden kanssa. Innostus ja menestys ja edelläkävijän mantteli johtaa helposti kiusaukseen, jossa uusien paikkojen ja sukupolvien oma innostus ja rohkeus jää syntymättä ja tyydytään ottamaan vastaan se, mitä edelläkävijät ovat tarjoamassa. Tällöin on riski, että uusien paikkojen erityispiirteet jäävät huomaamatta tai pinnallisesti pohdituksi. Oppivan Ylä-Karjalan tärkein opetus on kuitenkin se, että Ylä-Karjalassa on opittu paljon, kun on yhdessä keskustellen rohkeasti vastattu ns. tietoyhteiskuntakehityksen ylivoimaisilta näyttäviin haasteisiin. Jos päällimmäiseksi kääntyykin se, että "Ylä-Karjala opettaa" toisia paikkakuntia, niiltä voi puolestaan jäädä jotain tärkeää omakohtaista oppimatta.

7. JOHTOPÄÄTÖKSET JA SUOSITUKSET

Kahdessa vuodessa Oppiva Ylä-Karjala -hanke on paikallisia työntekijöitä kouluttaen ja käyttäen luonut kolmen kunnan alueen kansalaisten tietoverkon, jonka käyttäjämäärä on jatkuvasti noussut, ylittäen projektin virallisesti päättyessä 5000 käyttäjän rajan. Kansalaisverkon kehittyminen jatkuu uuden Oppiva Vaara-Karjala -hankkeen puitteissa.

Arvioinnissa muodostui yksimielinen kuva siitä, että kansalaisverkko, sen käyttäjämäärät ja käyttökulttuuri ovat olleet menestyksellisiä tuloksia. Niillä on, paitsi paikallista, myös yleisempää merkitystä tietoyhteiskuntaan liittyvän syrjäytymisen ymmärtämisen ja torjumisen kannalta.

Oppivan Ylä-Karjalan menestystarinan taustalla on useiden tekijöiden onnistunut yhdistäminen: Hankkeen onnistumisen ydin on paikallisuuden yhdistäminen tietoyhteiskuntakehitykseen. Paikallisuus ei ole merkinnyt muusta maailmasta eristäytymistä vaan se on ollut areena, jossa yhteiskunnan kehityksen asettamia haasteita kohdataan. Tätä paikkakunnan strategista tehtävää varten paikalliset voimavarat on tunnistettu ja saatu liikkeelle. Hankkeen vastuuorganisaatio ja vetäjät ovat paikallisia ja alueen työttömistä koulutetut lähikouluttajat ovat onnistuneet tavoittamaan paikallisten ihmisten lähtötason. Verkon käyttö on ollut halpaa ja koulutus ilmaista. Verkkoa voi käyttää täysin maksutta kioskipisteiltä, joita on perustettu yleisiin tiloihin, kuten kirjastoihin, nuorisotiloihin, työttömien taloille, pankkeihin ja kauppoihin. Käyttäjien koulutus ja käyttäjätuki muodostavat saumattoman kokonaisuuden. Koulutusta annetaan paikallisissa atk-luokissa, kyläkokouksissa, kioskipisteissä ja käyttäjien kotona. Kansalaisverkon tekniset ratkaisut ja sisällön kehittäminen on tapahtunut tiiviissä tuntumassa paikallisiin tarpeisiin. Yhteysohjelma on helppokäyttöinen ja tarjoaa mahdollisuuden sekä sähköpostiin, ryhmäviestintään että chattailuun.

Sen lisäksi että hanke on juurtunut paikalliseen elämään, sen onnistumisen toinen edellytys on ollut ulkopuolinen tuki. Käytettävissä olleet resurssit ovat antaneet tilaa myös innovatiiviselle toiminnalle. Riittävän rahoituksen lisäksi tärkeää on ollut

Sitran, työvoimahallinnon ja Pohjois-Karjalan liiton asiantuntijatu-
ki.

Kolmas onnistumiseen ratkaisevasti vaikuttanut tekijä on hankkeen toteuttamistapa ja siinä syntynyt yhteistyökulttuuri, jolle on leimallista innostuneisuus, sitoutuneisuus ja innovatiivisuus. Hankkeessa on tartuttu innokkaasti kaikkeen uuteen ja avautuneet mahdollisuudet on osattu hyödyntää mallikkaasti. Hankkeen ja paikkakunnan tulevaisuuden visioiden rakentaminen on antanut käytännön toiminnalle sille yleisempää merkitystä ja motivaatiota.

Menestystarinallakin on myös vähemmän onnistuneita osalu-
alueita. Alkuperäiset tavoitteet kuntaverkon kehittämisestä, koulu-
verkosta, yritysten verkottumisesta ja yhteisestä markkinoinnista
tai etätyöpaikoista ovat toteutuneet vain osittain.

Myös siinä ketä kansalaisverkko tavoittaa on löydettävissä
rajansa. Vaikka paikallisen kansalaisverkon käyttäjämäärä suh-
teessa alueen väestöön (yli 25 %) kestää minkä tahansa vertai-
lun, niin on myös todettava, että ilman koululaisten tehokasta ja
onnistunutta mukaan saamista käyttäjämäärät olisivat huomatta-
vasti pienempiä. Vaikka hyviä esimerkkejä löytyy kyllä kaiken
ikäisistä aktiivikäyttäjistä, niin yli 40-vuotiaiden joukossa käyttäji-
en osuus on pieni ja painottuu koulutettuun keskiluokkaan, joka
käyttää tietokoneita työssä. Vaikka alueen yhteiskunnalliset
aktiivit on saatu mukaan ylläpitämään keskustelua paikallisessa
virtuaalisessa julkisuudessa, niin aktiivikeskustelijoiden lukumää-
rä on pieni. Heille uusi julkinen areena on kyllä tärkeä. Vaikka siis
on tapahtunut tietoverkon eräänlainen läpimurto paikalliseen
elämään, sen ulottumattomissa on edelleen suuri joukko työikäi-
siä ja eläkeläisiä.

Yrittäjien osallistuminen verkkoon on ollut vähäistä ja käyn-
nistynyt vasta projektin loppuvaiheessa. Kuntien innostus paikal-
lisdemokratian syventämiseen verkon avulla on ollut varovaista.
Kunnat ovat keskittyneet lähinnä päätöksistä tiedottamiseen sekä
kunnan esittelyyn internetissä. Pieni Valtimon kunta löysi projek-
tista asiantuntijatukea hallintonsa verkottamiseen ja verkon ylläpi-
tämiseen.

7.1. Yleisiä suosituksia

Paikallisuuden merkitys hankkeessa on ollut erittäin tärkeä. Hankkeen kokemukset siitä, että paikalliset voimavarat, tarpeet ja lähtökohdat voidaan yhdistää tietoyhteiskuntakehitykseen ovat erityisen arvokkaita. Tähän onkin perustunut koulutustoiminnan onnistuminen ja verkon sisällön kiinnostavuus. Kun hanketta laajennetaan ja kokemuksia siirretään uusille paikkakunnille, yhteys paikalliseen elämään ja kansalaisaktiivisuuteen on helposti haavoittuvaa ja vaikeasti siirrettävää. Niiden säilyttäminen myös uusissa olosuhteissa on ensiarvoisen tärkeää ja sitä tulee pohtia paikkakuntaakohtaisesti.

Hankkeen aloittaman toiminnan jatkumisen ja laajenemisen keskeinen kysymys on toiminnan rahoitus. Koska Oppiva Ylä-Karjala oli pilottihanke, sen rahoitusmallia ei voida sellaisenaan siirtää muille paikkakunnille. Tässä hankkeessa voimavaroja kohdennettiin riittävän keskitetysti suhteellisen pienelle alueelle ja varoja oli joustavasti käytettävissä esimerkiksi laitteisiin ja yhteyksien kehittämiseen muuttuvien tarpeiden mukaan.

Mahdollisissa jatkohankkeissa erityistä huomiota tulee kiinnittää siihen, että useat paikalliset avaintoimijat saadaan kiinnostumaan ja sitoutumaan toteutukseen jo alkuvaiheessa. Oppivan Ylä-Karjalan tapauksessa paikallinen oppimiskeskus ja työvoimatoimisto olivat mukana kiitettävästi, mutta kuntien kiinnostus kypsyi hitaammin ja oli vaihtelevaa. Kunnat olivat kyllä edustettuna ohjausryhmässä, mutta osa kuntakentästä suhtautui hankkeeseen varovaisen epäilevästi. Siltä taholta esitettiin myös haasteellisin paikallinen kritiikki, joka on syytä ottaa aina vakavasti. On myös esimerkkejä onnistuneesta yhteistyöstä kuntatoimijoiden kanssa, mainittakoon Valtimon kunnanviraston verkon rakentaminen ja tuloksekas toiminta kummiluokkien ja joittenkin yksittäisten koulujen kanssa. On tietysti muistettava, että kaksi vuotta on kuntien hallinto- ja palvelukulttuurin muutoksen kannalta hyvin lyhyt aika. Juuri tästä syystä kuntien useat hallintokunnat pitäisi saada mukaan tämän tyyppisten hankkeiden käyttäjiksi heti alusta lähtien. Maaseudulla kuntasektori on usein paikkakunnan tärkein koulutettujen ihmisten työllistäjä ja keskeisin kehittäjäorganisaatio. Juuri kuntien tuottamien palvelujen piirissä on kokemusta, jota tarvitaan mukaan kehittämään ihmisten tarpeita palvelevan tietoyhteiskunnan sosiaalisia ja teknisiä innovaatioita.

Vaikka kunnallisen demokratian syventäminen uudenlaisen vuorovaikutteisen viestinnän avulla etenee hitaasti, sen kehittämistä ja kokeilemistä tulisi sitkeästi jatkaa. Kansalaisverkko olisi tarjonnut nykyistä enemmän mahdollisuuksia esimerkiksi päätöksentekoon vaikuttamiseen jo asioiden suunnitteluvaiheessa. Samoin yleensäkin vuoropuhelua päättäjien ja kuntalaisten välillä voitaisiin lisätä.

Hankkeen piirissä (dokumenteissa ja julkisuudessa) käytetään paljon termiä seutukunta sen merkitystä tarkentamatta. Keskustelu seutukunnista on yleistynyt, koska työssäkäynti ja asiointi oman kotikunnan ulkopuolella on lisääntynyt. Kuntarajojen yli meneviä toimintoja on syntynyt erityisesti kaupunkikeskusten ympärille. Aluesuunnittelussa on haluttu ottaa tämä huomioon tarkastelemalla tällaisia toiminnallisia kuntaryhmiä yhtenä yksikönä, seutukuntana. Termiä on sittemmin laajennettu ja kaikki Suomen kunnat on sijoitettu johonkin seutukuntaan, vaikka kuntarajoja ylittäviä toimintoja ei olisikaan kovin runsaasti. Samalla seutukunnat muodostavat puitteet kuntien yhteistyön laajentamiselle, mikä on johtanut sekä palvelujen kehittämiseen että kustannussäästöihin. Virallisesti Ylä-Karjalan kolme kuntaa kuuluvat Pielisen Karjalan seutukuntaan mutta hankkeen piirissä Ylä-Karjalaa on kutsuttu omaksi seutukunnakseen. Ylä-Karjalalla onkin joitakin seutukuntiin tavallisesi liitettyjä ominaisuuksia, kuten kuntien yhteistyötä sekä työmatka- ja asiointiliikennettä. Oppiva Ylä-Karjala -hanke on sovittautunut hyvin tähän kokonaisuuteen ja vahvistanut yhteistä alueidentiteettiä. Tästä voisi vetää johtopäätöksen, että aina ei tule tuijottaa virallisia seutukuntia vaan etsiä todellisia yhteisten toimintojen alueita.

7.2. Yksityiskohtaisia suosituksia

FirstClass Client on intranet-ohjelma, eikä sovellu ulospäin suuntautuvaan viestintään tai näyttäviin graafisiin esityksiin. Tästä syystä yritysten intressit saattavat toteutua paremmin internet-pohjaisen ohjelman avulla.

Projektin voisi rekisteröidä itselleen yksinkertaisemman internet-nimen, joka palvelisi paremmin yrityksiä.

Koulutustoiminta on ollut projektin keskeinen menestymisen alue. Koulutustoimintaa voitaisiin jatkossa kehittää edelleen

kokoamalla jo alusta lähtien samantasoisia ryhmiä käyttäjistä, jolloin eritasoisuus häviäisi.

Käyttäjien kritiikin kaksi keskeistä parannusehdotusta ovat: käytön toimintavarmuutta tulee lisätä ja kansalaisverkon sisältöä kehittää. Näihin asioihin on hyvä kiinnittää huomiota jatkohankkeissa. Modeemien soittosarjoja tulee olla riittävästi. Kansalaisverkon rakenne voisi olla selkeämpi, esimerkiksi etusivulle voisi koota kaikki verkon tärkeimmät osa-alueet ja aliviestialueet ryhmitellä nykyistä loogisemmin.

Kioskipisteiden sijoittelussa tulisi huomioida maantieteellinen kattavuus. Tiedotusta kioskipisteitä ylläpitävien yritysten ja yhteisöjen henkilökunnalle tulisi lisätä. Kioskipisteiden koneet voisi sijoittaa siten, että ne ovat samanaikaisesti "valvovan silmän" alla ja toisaalta tukevat käyttäjälle yksityisyyden. Koneet tulisivat olla myös mahdollisimman helposti löydettävissä.

7.3. Arviointitutkimuksen merkityksestä

Oppivan Ylä-Karjalan arviointitutkimuksen yhteydessä nousi esiin kaksi asiaa, joista voisi ottaa oppia tulevien hankkeiden arviointia suunniteltaessa. Projektin alkuperäisessä suunnitelmassa ei ollut varauduttu arviointiin. Ulkopuolisen arvioinnin tarve huomattiin vasta puoli vuotta ennen projektin päättymistä. Projektin omassa käyttäjäseurannassa ei ollut kerätty systemaattisesti käyttäjiä koskevia perustietoja, kuten syntymävuosi, ammatti ja sosio-ekonominen asema. Näiden tietojen puuttuminen vaikeuttaa eri käyttäjäryhmien tunnistamista arvioinnin yhteydessä. Niiden kerääminen olisi ollut yksinkertaista käyttäjien rekisteröinnin yhteydessä. Yleisemminkin projektien omaa seurantaa suunniteltaessa tulisi ottaa huomioon mahdollisen arvioinnin tarpeet.

Jälkeenpäin voi väittää, että ulkopuolisesta arvioivasta tutkimuksesta olisi ollut hyötyä jo hankkeen puolivälissä, jolloin projektin johto kyllä huomasi, että osa alkuperäisistä tavoitteista ollaan ylittämässä mutta osa ei ole toteutumassa. Ohjausryhmä teki päätöksen, että jatkossa tulisi kiinnittää enemmän huomiota tavoitteista jälkeen jääneisiin hankkeen osiin. Päätös kuitenkin jäi tyhjäksi muodollisuudeksi, hanke eteni edelleen tuottaen hyviä tuloksia niillä osa-alueilla, joilla menestyksen avaimet olivat jo löytyneet. Tässä vaiheessa ei pysty sanomaan, miten olisi käynyt, jos olisi toimittu toisin. Mutta jos keskustelussa olisi ollut

mukana ulkopuolinen arvioija, se ehkä olisi saanut ohjausryhmän paneutumaan tilanteeseen tarkemmin ja joko muuttamaan suunnitelman tavoitteita tai sitten suuntaamaan projektin resursseja uudelleen.

Jotta seutukunnat voisivat oppia, jollakin täytyy olla vastuu siitä, että niiden keräämää käytännön kokemusta kootaan, eritellään, verrataan ja tuodaan pohdittavaksi sekä hankkeeseen että yhteisille foorumeille. Tämä on pitkälti arvioinnin tehtävä ja rooli hanketyössä. Kun Oppivan Ylä-Karjalan kokemuksia ja toimintamalli siirretään muualle, kuten Oppivat seutukunnat -ohjelmassa on tapahtumassa, tulisi näille hankkeille järjestää yhteinen arviointi, joka ajallisesti kattaa koko hankkeen.

Joensuun yliopisto. Karjalan tutkimuslaitoksen monisteita
University of Joensuu. Karelian Institute. Working Papers

- 1/1997 Anna-Liisa Holopainen ja Jaana Kuntsi: Pielisjoen ja Pyhäselän vedenlaatu. Vuosiraportti 1996.
- 2/1998 Markku Tykkyläinen, Eira Varis, Jukka Oksa, Minna Piipponen, Imre Nagy, Éva Kiss, Gyöngyi Mátray: Rural Survival Strategies in Transitional Countries. An introduction to the comparative study of localities in Northwestern Russia and Hungary.
- 3/1998 Anna-Liisa Holopainen: Pielisjoen ja Pyhäselän vedenlaatu. Vuosiraportti 1997.
- 4/1998 Arja Kurvinen: Pitkäaikaistyöttömät. Yksilölliset ja paikalliset piirteet. Tapaustutkimus Kiihtelysvaarasta.
- 5/1998 Anu Peltonen, Timo Huttula & Markku Viljanen (eds): Proceedings of the workshop on numerical models – a case study of Lake Ladoga.
- 6/1998 Timo Hirvonen: Seutuyhteistyön rajoitteet ja mahdollisuudet Joensuun kaupunkiseudulla.
- 7/1998 Simo Leinonen ja Ville Kuittinen: Apilabiomassan mädätys.
- 1/1999 Simo Leinonen ja Ville Kuittinen: Suomen biokaasulaitosrekisteri II.
- 2/1999 Hannu Huuskonen (toim.): Pielisjoen ja Pyhäselän velvoitetarkkailu 1982–1998.
- 3/1999 Anna-Liisa Holopainen, Minna Rahkola-Sorsa and Markku Viljanen (eds): Analytical and sampling methods for environmental monitoring in Lake Ladoga and other large lakes in Russia.
- 1/2000 Anna-Liisa Holopainen, Minna Rahkola-Sorsa and Markku Viljanen (eds): Environmental monitoring in Lake Ladoga. Proposal for a monitoring programme.
- 2/2000 Timo Huttula, Anu Peltonen and Nikolai Filatov (eds): Hydrobiological monitoring and modelling of Lake Ladoga with recommendations for further research.
- 3/2000 Tiina Turunen, Reetta Lempinen and Markku Viljanen: Design of Lake Ladoga environmental monitoring database.
- 4/2000 Anna-Liisa Holopainen ja Markus Leppä: Lieksanjoen ja Pielisen Lieksan edustan yhteistarkkailu. Vuoden 1999 vesistö- ja pohjaeläintutkimus.
- 5/2000 Jukka Oksa ja Jarno Turunen: Paikallinen kansalaisverkko – Oppivan Ylä-Karjalan arviointitutkimus.